

גמרא סדורה

מסכת

מכות

פרק ב' - "אלו הן הגולין"

מהדורה מנוקדת, מפוסקת,
מחולקת לסוגיות ולפסקאות,
בעריכה מבארת

לימוד פרק זה מוקדש
לרב האהוב הרב דן שמואל מרצבך הי"ד ז"ל
שיראתו קודמת לחכמתו
הסתובב בהר חברון בין הישובים במסירות ובקביעות,
מחזק ומלמד ומקרב את בניו של מקום לאביהם שבשמים
הקים בתי כניסות ומקוואות לרוב
שהקב"ה ימלא את כל משאלות ליבם לטובה של הרבנית אסתר לאויטו"א וכל משפחתו הרחבה

ניתן להיות מנייים על הגמרא סדורה לדף היומי.
רישום קל מהיר באתר גמרא סדורה
או במייל vinetdb81@gmail.com

בהצלחה - יגעת ומצאת - תאמין!!!

להארות והערות

דניאל ברק ווינט

טל' - 0526071122

דוא"ל vinetdb81@gmail.com

עתניאל ד.ג. הר חברון 9040700

©

כל הזכויות על הטקסט, ניקוד ופיסוק
שמורות למכון הישראלי לפרסומים תלמודיים.
כל הזכויות על החלוקה לסוגיות ופסקאות
שמורות לעמותת "וכל בנייך לימודיך" ולדניאל ברק ווינט.

מִסְכַּת מִכּוֹת פָּרֶק ב' - "אֵלֹהֵי הַגּוֹלִי"ן

1. ז, א

מִשְׁנָה

אֵלֹהֵי הַגּוֹלִי"ן: הַהוֹרֵג נֹפֵשׁ בְּשִׁגְגָה.

הִיָּה מַעֲגַל בְּמַעֲגִילָה, וְנִפְלָה עָלָיו וְהִרְגָתוֹ;
 הִיָּה מְשַׁלְּשֵׁל בְּחִבִּית, וְנִפְלָה עָלָיו וְהִרְגָתוֹ;
 הִיָּה יוֹרֵד בְּסוּלָם, וְנִפְלָ עָלָיו וְהִרְגָו⁴⁶ -
 הִרִי זֶה גּוֹלָה.

אָבֵל

אִם הִיָּה מוֹשֵׁךְ בְּמַעֲגִילָה, וְנִפְלָה עָלָיו וְהִרְגָתוֹ;
 הִיָּה דוֹלָה בְּחִבִּית, וְנִפְסַק הַחֶבֶל וְנִפְלָה עָלָיו וְהִרְגָתוֹ;
 הִיָּה עוֹלָה בְּסוּלָם, וְנִפְלָ עָלָיו וְהִרְגָו -
 הִרִי זֶה אֵינוֹ גּוֹלָה.

ז, ב

זֶה הַכֹּלֵל:

כָּל שְׁבִדְרָךְ יִרְיֶדְתוֹ - גּוֹלָה,
 וְשֵׁלָא בְּדֶרֶךְ יִרְיֶדְתוֹ - אֵינוֹ גּוֹלָה.

גְּמָרָא

מִנָּא הֵנִי מִילֵּי?

אָמַר שְׁמוּאֵל:

דְּאָמַר קָרָא: "וַיִּפֹּל עָלָיו וַיָּמוּת"⁴⁷ (במדבר לה, כג) - עַד שִׁיפּוֹל דְּרָךְ נְפִילָה.

רַס"י

מתני'.

הִיָּה מַעֲגַל בְּמַעֲגִילָה - טַחִין הִיוּ
 גְּבוּתֵיהֶן בְּטִיט וְהַגְּגוֹת לֹא הִיוּ
 מְשׁוּפָעִין אֲבָל הִטִּיט מְשַׁפְּעִין מַעַט
 כְּדֵי שִׁזּוּבוּ הַמַּיִם וְטַחִין אוֹתָן
 בְּחִתִּיכַת עֵץ עֵבָה וְחִלְקָה וְבֵה בֵּית יָד
 וְדוּחַפָּה לְצַד הַשִּׁפּוּעַ וְחוּזָר וּמוֹשְׁכָה
 אֵלָיו וְחוּזָר וְדוּחַפָּה (לְצַד) וְהִטִּיט
 מִתְמַרַח וּמַחֲלִיק וּבְדַחֲיִפְתּוֹ קוֹרְהוּ
 מַעֲגַל וּבְמַשִּׁיכְתּוֹ קוֹרְהוּ מוֹשֵׁךְ וְשֵׁם
 הַעֵץ מַעֲגִילָה.

הִיָּה מְשַׁלְּשֵׁל חִבִּית - מִן הַגֵּי.

הִיָּה יוֹרֵד - הַהוֹרֵג בְּסוּלָם וְנִפְל מִן
 הַסּוּלָם וְהָרַג בְּגוּפּוֹ אֶת חִבִּירוֹ גּוֹלָה
 דְּכָל הַנִּי דֶּרֶךְ יִרְיֶדָה נִינְהוּ וְגִבֵּי גְלוֹת
 דֶּרֶךְ יִרְיֶדָה בְּעֵינָן כְּדַמְפָּרֵשׁ בְּגִמְרָא
 וַיִּפֹּל עָלָיו.

אֲבָל הִיָּה מוֹשֵׁךְ - וְנִשְׁמַטָּה מַעֲגִילָה
 מִיָּדוֹ וְנִפְלָה.

⁴⁶ כַּךְ בַּמִּשְׁנָיוֹת וּבִיעֵב"ץ. בַּדְּפוּס: וְהִרְגָתוֹ.

⁴⁷ אוֹ כִּבְלָ אֲבָן אֲשֶׁר יָמוּת כִּה בְּלֹא רְאוּת וַיִּפֹּל עָלָיו וַיָּמוּת וְהוּא לֹא אוֹיֵב לוֹ וְלֹא מִבְּקֵשׁ רְעֵתוֹ

רש"י

אמר רבא - גרסינן ולא גרסינן
אלא.
באומר מותר - סבור שמותר להרוג
את ישראל וזהו מזיד שלו.
אנוס הוא - והיאך הוא קורהו
מזיד.

2. ז, ב

תנו רבנן:

"בשגגה"⁴⁸ (במדבר לה, יא; לה, טו) - פֶּרֶט לְמִזִּיד,

"בבלי דעת"⁴⁹ (דברים יט, ד) - פֶּרֶט לְמִתְכַּוֵּין.

מזיד?! פְּשִׁיטָא, בַּר קְטִלָא הוּא!

אָלָא אָמַר רַבָּא:

אֵימָא: פֶּרֶט לְאוֹמֵר מוֹתֵר.

אָמַר לִיה אַבְי:

אֵי אוֹמֵר מוֹתֵר - אָנוּס הוּא!

אָמַר לִיה:

שְׂאֵנִי אוֹמֵר: הָאוֹמֵר מוֹתֵר - קְרוּב לְמִזִּיד הוּא.

"בבלי דעת" (דברים יט, ד) - פֶּרֶט לְמִתְכַּוֵּין.

מִתְכַּוֵּין?! פְּשִׁיטָא, בַּר קְטִלָא הוּא!

אָמַר רַבָּה:

פֶּרֶט לְמִתְכַּוֵּין לְהַרוֹג אֶת: הִבְהִמָּה - וְהָרַג אֶת הָאָדָם,

לְגוּי⁵⁰ - וְהָרַג אֶת יִשְׂרָאֵל,

לְנַפְל - וְהָרַג בֶּן קַיִמָּא.

⁴⁸ והקרייתם לכם ערים ערי מקלט תהיינה לכם ונס שמה רצח מכה נפש בשגגה
לבני ישראל ולגר ולתושב בתוכם תהיינה שש הערים האלה למקלט לנוס שמה כל מכה נפש בשגגה

⁴⁹ וזה דבר הרצח אשר ינוס שמה וחי אשר יכה את דעהו בבלי דעת והוא לא שנא לו מתמל שלשם

⁵⁰ כך בכתבי היד. בדפוסים, מחמת הצנזורה: לכותי.

3. ז, ב

רש"י

בפתע פרט לקרן זוית - שלשון פתע הוא בסמוך כדמתרגמי' בתכיף פרט לקרן זוית אם היה זה יוצא ממבוי זה ונכנס לזה לפנות לימין או לשמאל וסכינו בידו וזה בא כנגדו בקרן זוית ולא ראהו והרגו. **שדחפו בגופו** - בלא מתכוין. **להביא ירידה שהיא צורך עליה** - כגון הרוצה להרים ידו בכח וגרזן בידו ומשפיל תחלה את גופו ושוחה לפניו כדי להרים בכח ובהשפלתו הרג דלא תימא הואיל וצורך עליה היא פטור מגלות דחא כתיב ויפל. **בלא צדיה** - לשון צידוד שלא נתכוין לצדד לצד שני. **ואשר לא צדה** - שלא נתכוין לזרוק בצדו ובסמוך לו אלא למקום שזרק אבל לא היה יודע שיש שם אדם. **פרט למתכוין לזרוק שתיים וזרק ארבע** - וכן לזרוק ארבע וזרק שמונה. **אף כל שיש לו רשות לניזק כו'** - יצאה חצר של בעל הבית. **עליה היא או ירידה היא** - בתר ידיה אזלינן והוא היה עסוק בעליה או בתר שליבה אזלינן והעולה עליה היה דוחקה ומשפילה כלפי מטה. **כבר נגעת כו'** - הרי נגעת כאן בירידה שהיא צורך עליה והא רבינן לה לעיל לחיובא. **לפניו חייב** - הרג לפניו חייב. **ה"ג כאן בירידה שלפניו ועליה שלאחריו כאן בעליה שלפניו וירידה שלאחריו כאן בירידה שלפניו ושל אחריו כאן בעליה שלפניו ולאחריו** - כל דרך עליה פטור וכל דרך ירידה חייב הלכך הא דתניא לפניו חייב לאחריו פטור בירידה ועליה של אחריו השפיל זרועו כדי להרים בכח והרים מכח לפניו בהשפלתו חייב הרג בעלייתו לאחריו פטור והא דתניא לאחריו חייב לפניו פטור בעליה שלפניו וירידה שלאחריו כגון המרים ידו בכח עד שהשפילו דרך אחוריו ממעל לכתפיו וחזר והגביהן להכות לפניו הרג בהשפלתו דרך אחוריו חייב הרג בהגבתו פטור והוא דתניא בין לפניו ובין לאחריו חייב בירידה שלפניו או שלאחריו והא דתניא בין לפניו בין לאחריו פטור בעליה שלפניו ושל אחריו. **לימא כתנאי** - הך בעיא דרבי אבהו.

תנו רבנן:

"אם גפתע"⁵¹ (במדבר לה, כה) - פָּרַט לְקָרְן זְוִית.

"בלא איבה" - פָּרַט לְשׁוֹנָא.

"הדמו" - שְׁדַחְפוּ בְּגוּפוֹ.

"או השליך עלי" - לְהַבִּיא יְרִידָה שְׁהִיא צוּרְךָ עֲלֶיָה.

"בלא צדיה" - פָּרַט לְמַתְכוּיִן לְצַד זֶה וְהִלְכָה לָהּ לְצַד אַחֵר."

"ואשר לא צדה"⁵² (שמות כא, יג) - פָּרַט לְמַתְכוּיִן לְזְרוּק שְׁתֵּים וְזָרַק אַרְבַּע.

"ואשר יבא את רעהו ביער"⁵³ (דברים יט, ה) -

מֵה יַעַר - רְשׁוּת לְנִיזָק וְלַמַּזִּיק לִיכְנֵס לְשָׂם.

אֶף כֹּל - רְשׁוּת לְנִיזָק וְלַמַּזִּיק לִיכְנֵס לְשָׂם."

⁵¹ והצילו העדה את הרצח מיד גאל תדם והשיבו את העדה אל עיר מקלטו אשר נס שמה וישב בה עד מות הנהן הגדל אשר משח אתו בשמן הקדש

⁵² ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה

⁵³ ואשר יבא את רעהו ביער לחטב עצים ונדהה ידו בגרזן למרת העץ ונשל הפרזל מן העץ ומצא את רעהו ומת הוא ינוס אל אחת הערים האלה וחי

4. ז, ב

רש"י

לנוקין - חייב אם לא הרגו אלא הזיקו חייב דלנוקין לא שני לן בין שוגג למזיד בין ירידה לעליה כדאמרינן בב"ק (דף כו:) פצע תחת פצע לחייב על השוגג כמזיד ואונס כרצון.
הא דאתליע - חייב שכל שליבה שהתליעה כשדורסין עליה נכפפת היא למטה וירידה היא ואם לא התליעה אין כאן ירידה.
הא דמהדק - אם היתה השליבה מלא הנקב שהיא תחובה בו ואחוזה יפה יפה אין כאן דרך ירידה ופטור לא מהדק ירידה יש כאן וחיוב.

בְּעֵא מִינִיה רַבִּי אֲבָהוּ מַרְבֵּי יוֹחֲנָן:

הֲיָה עוֹלָה בְּסוּלָם, וְנִשְׁמַט הַשְּׁלִיבָה מִתְחַתָּיו, וְנִפְלָה וְהִרְגָה - מֵהוּ?
 כִּי הָאֵי גּוּוֹנָא - עֲלִיָּה הִיא אוֹ יִרְדָּה הִיא?

אָמַר לִיה: כְּכַר נִגְעַת בִּירִידָה שֶׁהִיא צוֹרֵךְ עֲלֶיהָ.

אִיתִיבִיה:

"זָה הַפְּלָל:

כָּל שְׁבִדְרָךְ יִרְדָּתוֹ - גּוֹלָה,

שְׁלֹא בְּדָרְךְ יִרְדָּתוֹ - אֵינּוּ גּוֹלָה."

"שְׁלֹא בְּדָרְךְ יִרְדָּתוֹ" - לְאִיתוּיִי מֵאֵי?

לְאוֹ לְאִיתוּיִי כְּהֵאֵי גּוּוֹנָא!?

וְלִישְׁעִמֶיךָ,

"כָּל שְׁבִדְרָךְ יִרְדָּתוֹ" - לְאִיתוּיִי מֵאֵי?

אֶלָּא, לְאִיתוּיִי קֶצֶב; הֲכֵא נָמִי, לְאִיתוּיִי קֶצֶב.

דְּתַנָּא:

"קֶצֶב שֶׁהִיָּה מִקֶּצֶב" -

תַּנָּא חֲדָא: **"לְפָנָיו - חַיִּיב, לְאַחֲרָיו - פְּטוּר";**

וְתַנָּא אֵידֶךְ: **"לְאַחֲרָיו - חַיִּיב, לְפָנָיו - פְּטוּר";**

וְתַנָּא אֵידֶךְ: **"בֵּין לְפָנָיו בֵּין לְאַחֲרָיו - חַיִּיב";**

וְתַנָּא אֵידֶךְ: **"בֵּין לְפָנָיו בֵּין לְאַחֲרָיו - פְּטוּר".**

וְלֹא קִשְׂיָא:

כָּאן - בִּירִידָה שְׁלִפְנָיו, וְעֲלִיָּה שְׁלִאחֲרָיו;

כָּאן - בְּעֲלִיָּה שְׁלִפְנָיו, וִירִידָה שְׁלִאחֲרָיו;

כָּאן - בִּירִידָה שְׁלִפְנָיו וְשֶׁל אַחֲרָיו;

כָּאן - בְּעֲלִיָּה שְׁלִפְנָיו וְשֶׁל אַחֲרָיו.

לִימָא כְּתַנָּא:

"הֲיָה עוֹלָה בְּסוּלָם וְנִשְׁמַטָּה שְׁלִיבָה מִתְחַתָּיו" -

תַּנָּי חֲדָא: **"חַיִּיב,"**

וְתַנָּי אֵידֶךְ: **"פְּטוּר".**

מֵאֵי לָאו, בְּהָא קָא מִיפְלָגִי:

דְּמַר סָבַר - יִרְדָּה הִיא,

וּמַר סָבַר - עֲלִיָּה הִיא?

לָא! דְּכוּלִי עֲלֵמָא: עֲלִיָּה הִיא;

וְלֹא קִשְׂיָא:

כָּאן - לְנִיזְקוֹן,

כָּאן - לְגָלוּת.

אִיבְעִית אִימָא:

הָא וְהָא - לְגָלוּת;

וְלֹא קִשְׂיָא:

הָא - דְּאֶתְלִיעַ,

הָא - דְּלֹא אֶתְלִיעַ.

וְאִיבְעִית אִימָא:

הָא וְהָא - דְּלֹא אֶתְלִיעַ;

וְלֹא קִשְׂיָא:

הָא - דְּמִיְהַדֵּק,

וְהָא - דְּלֹא מִיְהַדֵּק.

5. ז, ב

רס"י

מתני'.
 מן העץ המתבקע - יצא קיסם
 וניתז למרחוק והרג.

גמ'.
 נאמר עץ למטה - ונשל הברזל מן
 העץ.

ונאמר עץ למעלה - לכרות העץ.
 יש אם למסורת - כמה שנמסרה
 כתב של תיבה למשה אנו צריכין
 לדורשה ולא לפי המקרא כשאתה
 קורא ונשל אתה מוסיף הברה של
 אליף או של הי"א בין נו"ן לשי"ן
 ולפי המסורת ונישל כתיב ופירושו
 נישל שהשיל הברזל מן העץ
 המתבקע ומצא את רעהו ורבנן
 סברי יש אם למקרא ונשל קרינן
 לשון פעל הברזל עצמו נשל מעל
 עצו.

הא - דרב יצחק ברי' יוסף בסנהדרין
 בשמעתא קמייתא (דף ד).
 היינו - דקא הדר רבי ואמר ועוד
 למילפיה בגזירה שוה.

משנה

נשמט הברזל מקתו והרג;
 רבי אומר: אינו גולה;
 וחכמים אומרים: גולה.

מן העץ המתבקע:
 רבי אומר: גולה;
 וחכמים אומרים: אינו גולה.

גמרא

תניא:

"אמר להם רבי לחכמים:

וכי נאמר: 'ונשל הברזל מעצו'?

והלא לא נאמר אלא: "מן העץ"⁵⁴ (דברים יט, ה)!

ועוד:

נאמר "עץ" למטה, ונאמר "עץ" למעלה;
 מה "עץ" האמור למעלה - מן העץ המתבקע,
 אף "עץ" האמור למטה - מן העץ המתבקע.

אמר רב חייא בר אשי אמר רב:

ושנייהם מקרא אחד דרשו:

"ונשל הברזל מן העץ" (דברים יט, ה) -

רבי סבר: יש אם למסורת, 'ונישל' כתיב;

ורבנן סברי: יש אם למקרא, 'ונשל' קרינן.

ורבי - יש אם למסורת סבירא ליה!?

והאמר רב יצחק ברבי יוסף אמר רבי יוחנן:

רבי, ורבי יהודה בן רועץ, ובית שמאי, ורבי שמעון ורבי עקיבא -

כולהו סברי להו: יש אם למקרא!

היינו דקאמר להו: "ועוד".

הא,

⁵⁴ ואשור יבא את רעהו ביער לחטב עצים ונדחה ידו בגרון למרת העץ ונשל הברזל מן העץ ומצא את רעהו ומת הוא ונוס אל אחת הערים האלה וחי

רש"י

פיסא - רגב גוש עפר כלישני"א בלע"ז.
ואתר תמרי - והשיר תמרים.
באנו למחלוקת - דהיינו דומיא דמן העץ המתבקע.
מהו דתימא - הא לרבי ככח כחו דמי ופטור שהרגב היה כח ראשון ונשירת התמרים היה כח שני קמ"ל שהרגב כגרזן והתמרים כקיסם הניתז.
לגרמא - הוא עץ החריות שהתמרים תלוין אצלו.
ומחיה לכובסא - הוא אשכול התמרים המקובצים יחד.

6. ח, א

אמר רב פפא:

מאן דשדא פיסא לדיקלא ואתר תמרי, ואזיל תמרי וקטול -
 באנו למחלוקת דרבי ורבנן.

פשיטא!

מהו דתימא: ככח כחו דמי;

קא משמע לן.

אלא,

כח כחו - לרבי היכי משפחת לה?

כגון דשדא פיסא ומחיה לגרמא,

ואזיל גרמא ומחיה לכבסא ואתר תמרי, ואזיל תמרי וקטול.

7. ח, א

רש"י

מתני'.
 ר"א בן יעקב - מפרש טעמא
 בגמרא.
 האב המכה את בנו - להטותו לדרך
 אחרת.
 ושליח ב"ד - המלקה ארבעים
 לחייב מלקות.

גמ'.
 ליפנות בה - בני אדם לנקביהם.
 ואיכא דמיקרי ויתיב - ליפנות
 ביום.

משנה

הזורק אבו לרשות הרבים, והרג - הרי זה גולה.
רבי אליעזר בן יעקב אומר:
 אם מנשפיצאתה האבן מידו, הוציא הלה את ראשו וקבלה - הרי זה פטור.

זרק את האבן לחצרו, והרג:
 אם יש רשות לניזק ליכנס לשם - גולה,
 ואם לאו - אינו גולה.
שנאמר: "ואשר יבא את רעהו ביעור"⁵⁵ (דברים יט, ה).
 מה ה"יעור" - רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם,
 אף כל - רשות לניזק ולמזיק להכנס לשם;
 יצא חצר בעל הבית, שאין רשות לניזק⁵⁶ ליכנס לשם.
אבא שאול אומר:
 מה חטבת עצים - רשות, אף כל - רשות;
 יצא: האב המכה את בנו,
 והרב הרודה את תלמידו,
 ושליח בית דין.

גמרא

"לרשות הרבים" - מזיד הוא!

אמר רב שמואל בר יצחק:
 בסותר את כותלו.

איבעי ליה לעיוני!

בסותר את כותלו בלילה.

בלילה נמי איבעי ליה לעיוני!

בסותר את כותלו לאשפה.

האי אשפה - היכי דמי?
 אי שכחי בה רבים - פושע הוא!
 אי לא שכחי בה רבים - אנוס הוא!

אמר רב פפא:

לא צריךא,

אלא לאשפה העשויה ליפנות בה בלילה,
 ואין עשויה ליפנות בה ביום, ואיכא דמקרי ויתיב.
 פושע לא הוי - דהא אינה עשויה ליפנות בה ביום,
 אנוס נמי לא הוי - דהא איכא דמקרי ויתיב.

⁵⁵ ואשר יבא את רעהו ביעור להטב עצים ונדחה ידו בגרון לכת העץ ונשל הכרזל מן העץ ומצא את רעהו ומת הוא ונוס אל אחת הערים האלה וחי
⁵⁶ כך במהרש"א. בדפוס: שאין רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם.

8. ח, א**כִּשׁ"י**

ומצא - משמע שהוא שם ומצאו נשירת נשל הברזל.
פרט לממצא עצמו - אחרי כן הוציא הלה את ראשו מן החלון וקיבל האבן במצחו.
ומצא פרט למצוי - במוכר שדה אחוזתו (ובא לגואלו) כתיב והשיגה ידו ומצא פרט למצוי אם היתה גאולה זו מצויה בידו כשמכרה אין כופין את הלוקח להחזירה לו ליפדות.

"דבי אליעזר בן יעקב אומר:**אם מְשִׁיבָאֲתָהּ הָאֶבֶן מִיָּדוֹ, הוֹצִיא הֵלָּה אֶת רֵאשׁוֹ וְקִבְּלָהּ - הָרִי זֶה פְּטוּר."**

תנו רבנן:

"ומצא"⁵⁷ (דברים יט, ה) - **פָּרַט לְמַמְצִיא אֶת עַצְמוֹ.****מבאן אמר רבי אליעזר בן יעקב:****אם מְשִׁיבָאֲתָהּ הָאֶבֶן מִיָּדוֹ, הוֹצִיא הֵלָּה אֶת רֵאשׁוֹ וְקִבְּלָהּ - פְּטוּר."**

לְמִימְרָא ד'מִצָּא' - מְעִיקְרָא מְשִׁמְע.

וּרְמִינָהּ:

"ומצא"⁵⁸ (ויקרא כה, כו) - **פָּרַט לְמַצוּי.****שְׁלֵא יִמְנוּר בְּרַחֲוֹק, וַיִּגְאֹל בְּקֶרֶב; בְּרַעָה, וַיִּגְאֹל בִּיפְהָ.****אמר רבא:**

הֵכָא מְעַנְיִינָהּ דְקָרָא, וְהֵתָם מְעַנְיִינָהּ דְקָרָא.

הֵתָם מְעַנְיִינָהּ דְקָרָא:

"ומצא", דוּמְיָא ד'וְהִשְׁיגָה יָדוֹ' (ויקרא כה, כו):

מַה "וְהִשְׁיגָה יָדוֹ" - מַה שְׁתָּא, אִף "מִצָּא" - נְמִי מַה שְׁתָּא.

הֵכָא מְעַנְיִינָהּ דְקָרָא:

"ומצא" (דברים יט, ה), דוּמְיָא ד'יַעַר':

מַה "יַעַר" - מִיָּדִי דְאִיתִּיהּ מְעִיקְרָא,

אִף "מִצָּא" - נְמִי מִיָּדִי דְאִיתִּיהּ מְעִיקְרָא.

⁵⁷ ואשור יבא את רעהו במער לחטב עצים ונדהה ידו בגרון למרת העץ ונשל הכרזל מן העץ ומצא את רעהו ומת הוא ונוס אל אחת הערים האלה וחי
⁵⁸ ואיש מי לא יהיה לו גאל והשיגה ידו ומצא פדי גאלתו

9. ח, א

רס"י

השתא נמי - כי לא מצא חטובה אין החטבה מצוה אלא עשיית הסוכה.
 לאו מצוה - להכותו.
 לאו מילתא היא דאמרי - ראייה טובה מזו היה לי להשיבו מן המקרא עצמו דלאו בחטבה דמצוה איירי.
 דאי בעי מיטמא אי בעי לא מיטמא - אותו חייב לך הכתוב כרת אם נכנס למקדש בטומאה זו.
 ה"נ דפטור - מכרת.
 לרבות טבול יום - שאם נכנס למקדש ענוש כרת.
 לרבות מחוסר כיפורים - מאותן טומאות הצריכות קרבן וטבל והעריב שמשו ולא הביא כפרתו ונכנס למקדש חייב וארבע טומאות הן הטעונות קרבן הזב והזבה והיולדת והמצורה.
 מעוד קאמינא - עוד טומאתו בו עוד קרא יתירא לדרשא הוא.

"הזורק את האבן ...

אבא שאול אומר:

מה חטבת עצים - רשות, אף כל - רשות;

יציא: האב המכה את בנו,

והרב הרודה את תלמידו,

ושליח בית דין."

אמר ליה: ההוא מרבנן לרבא:

ממאי דמחטבת עצים דרשות?

דלמא מחטבת עצים דסופה,

ומחטבת עצים דמערכה,

ואפילו הכי אמר רחמנא: ליגלי!

אמר ליה:

כיון דאם מצא חטוב - לאו מצוה⁵⁹,

השתא נמי - לאו מצוה.

איתיביה רבינא לרבא:

"יציא: האב המכה את בנו,

והרב הרודה את תלמידו,

ושליח בית דין" -

לימא: כיון דאילו גמיר - לאו מצוה, השתא נמי - לאו מצוה!

התם, אף על גב דגמיר - מצוה;

דכתיב: "יסר בנה ויניחה, ויתנו מעדנים לנפשך" (משלי כט, ז).

הדר אמר רבא:

לאו מילתא היא דאמרי.

"ואשר יבא את רעהו ביער"⁶⁰ (דברים יט, ה) - דאי בעי עייל, ואי בעי לא עייל⁶¹;

ואי סלקא דעתך: מצוה -

מי סגי דלא עייל!?

אמר ליה רב אדא בר אהבה לרבא:

כל היכא דכתיב "אשר" - דאי בעי הוא?

אלא מעתה: "ואיש אשר יטמא ולא יתחטא"⁶² (במדבר יט, כ) -

אי בעי מיטמא, אי בעי לא מיטמא!?

מת מצוה, דלא סגי דלא מיטמא - הכי נמי דפטור!?

שאני התם, דאמר קרא:

"טמא יהיה"⁶³ (במדבר יט, יג) - מכל מקום.

ח, ב

ההוא - מיבעי ליה, לכדתניא:

"טמא יהיה" (במדבר יט, יג) - לרבות טבול יום.

"טומאתו בו" (במדבר יט, יג) - לרבות מחוסר כיפורים!"

אמר ליה:

אנא, מ'עוד טומאתו' קא אמינא.

⁵⁹ כך במהרש"א. בדפוס: כיון דאם מצא חטוב - אינו חוטב, לאו מצוה

⁶⁰ ואשר יבא את רעהו ביער להטב עצים ונדהה ידו בגרון לכת העץ ונשל הבדול מן העץ ומצא את רעהו ומת הוא ינוס אל אחת הערים האלה וחי

⁶¹ כך במהרש"א. בדפוס: "ואשר יבא את רעהו ביער" (דברים יט, ה) - מה יער - דאי בעי עייל, ואי בעי לא עייל;

⁶² ואיש אשר יטמא ולא יתחטא הנפש ההוא מתוך הקהל כי את מקדש יהוה טמא מי נדה לא זרק עליו טמא הוא

⁶³ כל הנגע במת בנפש האדם אשר ימות ולא יתחטא את משומו יהוה טמא ונכרתה הנפש ההוא מישראל כי מי נדה לא זרק עליו טמא יהיה עוד טומאתו בו

כ"י

איכא דמותני לה - להא דא"ל ההוא מרבנן לרבא והא דאותביה רבינא אהא.

אין צ"ל חריש וקציר של שביעית כו' - דעל כרחך בשביעית דשמיטה הכתוב מדבר דאי כדכתיב דאיום השביעי קאי מאי שנא חריש וקציר דנקט אלא ה"ק ששת ימים תעבוד ובשביעי תשבות והששה שאתה עובד בהן בחריש ובקציר תשבות. הנכנס לשביעית - (וחריש של שביעית) שלא יחרוש בששית חרישה המועלת לשביעית.

וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית - שאם הביאה שליש בשביעית מאז היא ראויה ליקצר ואם קצרה בשמינית צריך לנהוג בה קדושת שביעית.

רבי ישמעאל אומר מה חריש רשות כו' - ובשבת קאי ולהכי נקט חריש וקציר לומר לך מה החריש שאני אוסר לך בשבת חריש של רשות הוא שאין לנו חריש של מצוה אף קציר אינו אוסר לך אלא של רשות יצא קציר העומר.

אם מצא חרוש אינו צריך לחרוש - אבל קציר אפילו מצא קצור מצוה לקצור לשמה דכתיב וקצרתם והבאתם את עומר.

לאו מילתא היא דאמרי - שהיה לי להשיבו תשובה נצחת דקרא לאו במצוה איירי.

מאי טעמא קציר דומיא דחריש - מה חריש בכל מקום מצא חרוש אין מצוה לחרוש אף קציר בהכי עסקי שאם מצא קצור אין מצוה לקצור יצא קציר העומר שאפילו מצא קצור מצוה לקצור.

ואי ס"ד מצוה - בקציר של מצוה מצא קצור אינו קוצר תמיהא היא זז.

איכא דמתני לה אהא:

"בהריש ובקציר תשבות" ⁶⁴ (שמות לד, כא) -

דבי עקיבא אומר:

אינו צריך לומר חריש של שביעית וקציר של שביעית.

שהרי כבר נאמר: "שדך לא תזרע, וקרמך לא תזמור" ⁶⁵ (ויקרא כה, ד).

אלא אפילו חריש של ערב שביעית, שנכנס לשביעית,

וקציר של שביעית, שיצא למוצאי שביעית.

דבי ישמעאל אומר:

מה חריש רשות, אף קציר רשות;

יצא קציר העומר, שהוא מצוה."

אמר ליה ההוא מרבנן לרבא:

ממאי דחרישה דרשות?

דלמא חרישת עומר, דמצוה, ואפילו הכי אמר רחמנא: תשבות!

אמר ליה:

כיון דאם מצא חרוש - אינו חורש, לאו מצוה.

איתיביה רבינא לרבא:

"יצא האב המנכה את בנו, והרב הרודה את תלמידו, ושליח בית דין";

ואמאי?

לימא: כיון דאילו גמיר - לאו מצוה, השתא נמי - לאו מצוה!

התם, אף על גב דגמיר נמי - מצוה קא עבד;

דכתיב: "יסר בנה ויניקה" ⁶⁶ (משלי כט, יז).

הדר אמר רבא:

לאו מילתא היא דאמרי.

קצירה - דומיא דחרישה:

מה חרישה - מצא חרוש אינו חורש,

אף קצירה נמי - מצא קצור אינו קוצר.

ואי סלקא דעתך: מצוה -

מצא קצור אינו קוצר?! מצוה לקצור ולהביא!

⁶⁴ ששת ימים תעבד וביום השביעי תשבות בהריש ובקציר תשבות

⁶⁵ ובשנה השביעית שבת שבתון והיה לארץ שבת ליהוה שדך לא תזרע וקרמך לא תזמור

⁶⁶ יסר בנה ויניקה ויתן מעדנים לגמשך

10. ח, ב

כָּס"י

מתני'.
 ע"י הבן - אם הרגו לבנו בשוגג.
 חוץ מגר תושב - שאין ישראל גולה
 על ידו.
 הכל גולין - מפרש בגמרא לאיתווי
 מאי.

גמ'.
 בשוליא דנגרי - בלימוד חרש עצים
 שאינו מלמדו תורה אלא אומנות
 שוליא יוינד"רינו.
 חיותיה הוא - ואף זו מצוה על האב
 ללמדו דילפינן לה מקרא בפרק
 קמא דקדושין (דף ל:): דכתיב ראה
 חיים עם אשה אשר אהבת הקיש
 אומנות שהוא חיותו לאשה כשם
 שאביו חייב להשיאו אשה כדכתיב
 וקחו לבניכם נשים כך חייב ללמדו
 אומנות.

מִשְׁנָה

הָאָב גּוֹלָה עַל יְדֵי הַבֵּן,
 וְהַבֵּן גּוֹלָה עַל יְדֵי הָאָב.

הכל גולין על ידי ישראל,
 וישראל גולין על ידיהו.
 חוץ מגר תושב⁶⁷
 וגר תושב אינו גולה, אלא על ידי גר תושב⁶⁸.

גְּמָרָא

"הָאָב גּוֹלָה עַל יְדֵי הַבֵּן" -
 וְהָאִמְרָת: "יֵצֵא הָאָב הַמֵּנֶפֶה אֶת בְּנוֹ!"

דְּגָמִיר.

וְהָאִמְרָת: אֵף עַל גַּב דְּגָמִיר - מִצְוָה קַעְבִּיד!

בְּשׁוּלְיָא דְנַגְרִי.

שׁוּלְיָא דְנַגְרִי - חִיּוּתָא הִיא דְלִמְדִיה!

דְּגָמִיר אֹמְנוּתָא אַחֲרִיתִי.

⁶⁷ במשניות: חוץ מעל ידי גר תושב.
⁶⁸ בגמרא: וגר תושב גולה על ידי גר תושב.

11. ח, ב

רש"י

מכה נפש - גבי הורג בשגגה כתיב לנוס שמה מכה נפש בשגגה.
פרט למכה אביו - שלא חייב גלות אלא למי שהכאתו תלויה בנפש שאינו חייב עליו אלא אם כן הרגו יצא מכה אביו שהוא חייב עליו מיתה בחבורה בעלמא וקא סייד דממעט ליה מגלות אפילו הרגו.

לרבן שמעון דאמר - בסנהדרין בפי ד' מיתות (דף מט) חנק חמור מסייף ולדידיה ההורג את אביו בחנק דתנן (שם /סנהדרין/ דף פא) מי שנתחייב ב' מיתות ב"ד נידון בחמורה וההורג אביו חייב שתי מיתות שהעושה חבורה באביו מן הנחנקין הן והמכה נפש מן הנהרגין וכאן יש חבורת אביו ורציחה ולר"ש דאמר חנק חמור אם היה זה מזיד היה בחנק ועכשיו שהוא שוגג לא נתנה שגגתו לכפרה בגלות אם נתנה תורה כפרה לשגגת סייף שהיא קלה לא נתנה כפרה לשגגת חנק.

ולרבנן דאמרי סייף חמור מחנק הורג אביו שגגת סייף הוא - שהרי אילו מזיד היה נידון בחמורה שהיא סייף ושגגת סייף נתנה לכפרה בגלות.

רבא אמר - ברייתא נמי רבנן וההורג את אביו נמי גולה דשגגת סייף היא והא דקתני פרט למכה אביו לאו להורגו קא ממעיט אלא בעושה בו חבורה בשוגג.

"והבן גולה על ידי האב" כו'.

ורמיה:

"מכה נפש"⁶⁹ (במדבר לה, טו) - **פרט למכה אביו!**

אמר רב כהנא:

לא קשיא:

הא - רבי שמעון,

והא - רבנן.

לרבי שמעון, דאמר: חנק חמור מסייף -

שגגת סייף - ניתנה לכפרה,

שגגת חנק - לא ניתנה לכפרה.

לרבנן, דאמרי: סייף חמור מחנק -

הורג אביו בשוגג⁷⁰ - שגגת סייף הוא,

ושגגת סייף - ניתנה לכפרה.

רבא אמר:

פרט לעושה חבורה באביו בשוגג.

סלקא דעתך אמינא:

כיון דבמזיד בר קטלא הוא, בשוגג נמי ליגלי;

קא משמע לן.

⁶⁹ לבני ישראל ולגר ולתושב בתוכם תהינה שש הערים האלה למקלט לנוס שמה כל מכה נפש בשגגה

⁷⁰ כך נוסף בדפוסים. בדפוס: בלי "בשוגג".

כ"י

12. ח, ב

לוקה דלטייה - ואמרינן [בשבועות] (דף לה) המקלל את חבירו עובר בלא תעשה ואתיא במה הצד מהמקלל דין ונשיא וחרש (סנהדרין דף טו).

שהעיד בו - שהוא חייב מלקות. **שאינו בה שוה פרוטה** - שאם יש בה תשלומי פרוטה משלם ואינו לוקה דילפינן בכתובות באלו נערו (דף לב:) בפירוש ריבתה תורה חובל בחבירו לתשלומין וכי אין בה שוה פרוטה לוקה שעבר על לא תוסיף פן יוסיף (דברים כה). **ולא מקשינן הכאה לקללה** - לומר שכשם שאינו לוקה על קללתו דכתיב בעמך כך לא ילקה על הכאתו ופלוגתא היא בסנהדרין דאיכא דמקיש ואיכא דלא מקיש.

"הכל גולין על ידי ישראל" וכו'.

"הכל גולין על ידי ישראל" - לאיתווי מאי?

לאיתווי עבד וכותי.

תנינא להא,

דתנו רבנן:

"עבד וכותי - גולה ולוקה על ידי ישראל
וישראל - גולה ולוקה על ידי כותי ועבד".

בשלא "עבד וכותי - גולה על ידי ישראל, ולוקה" -

גולה - דקטליה, ולוקה - דלטייה.

אלא "ישראל - גולה ולוקה על ידי כותי" -

בשלא גולה - דקטליה;

אלא לוקה - אמאי? דלטייה?!

"ונשיא בעמך לא תאור" ⁷¹ (שמות כב, כז) - בעושה מעשה עמך!

אלא אמר רב אחא בר יעקב:

כגון שהעיד בו, והוים.

דכותיה גבי עבד - שהעיד בו והוים?!

עבד בר עדות הוא?!

אלא,

אמר רב אחא בריה דרב איקא:

הכא במאי עסקינן:

כגון שהכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה.

ט, א

דאמר רבי אמי אמר רבי יוחנן:

הכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה - לוקה.

ולא מקשינן הכאה לקללה.

⁷¹ אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור

13. ט, א-ב

רש"י

חוץ מגר תושב - ומשמע דמתרוייהו ממעט ליה דלא הוא גולה עיי' הריגתו אלא נהרג ולא ישראל גולה עליו.

ל"ק כו' גר תושב שהרג גר תושב - גולה כדקתני בהדיא ורישא כשהרג את ישראל אינו גולה דלא סגי ליה בגלות.

לפיכך - אשבע מצות שנצטוו בני נח קאי וקיי"ל אזהרתן זו היא מיתתן לפיכך גר תושב או עובד כוכבים שהרגו נהרגין ואפי' בשוגג שאין בני נח צריכין התראה כדאמרינן בסנהדרין (דף נו).

מה עובד כוכבים ל"ש קטל בר מיניה - עובד כוכבים כמותו.

לאו בר מיניה - ישראל.

אף גר תושב לא שנא קטל בר מיניה - גר תושב כמותו.

דלאו בר מיניה - ישראל.

באומר מותר - נהרג דלאו בר גלות הוא.

ואזדו לטעמייהו - רב חסדא דלא בעי לשנויי באומר מותר דקסבר אנוס הוא ורבא דאמר נהרג.

כסבור בהמה - ה"ז כאומר מותר שהיה לו ללמוד ואף זה היה לו לעיין ובגר תושב עסקינן.

"חוץ מעל ידי גר תושב"72 וכו'.

אלמא: גר תושב - גוי73 הוא.

אימא סיפא:

"גר תושב גולה על ידי גר תושב!"

אמר רב כהנא:

לא קשיא:

כאן - בגר תושב שהרג גר תושב,

כאן - בגר תושב שהרג ישראל.

איכא דרמי קראי אהרדי:

כתבי: "לבני ישראל ולגר ולתושב בתוכם תהיינה שש הערים" (במדבר לה),

וכתיב: "והיו לכם הערים למקלט" (במדבר לה) - לכם ולא לגרים!

אמר רב כהנא:

לא קשיא:

כאן - בגר תושב שהרג ישראל,

כאן - בגר תושב שהרג גר תושב.

ורמינהי:

"לפיכך גר וגוי שהרגו - נהרגין".

קתני גר דומיא דגוי:

מה גוי, לא שנא דקטל בר מיניה ולא שנא דקטל דלאו בר מיניה - נהרג;

אף גר, לא שנא דקטל בר מיניה ולא שנא דקטל דלאו בר מיניה - נהרג!

אמר רב חסדא:

לא קשיא:

כאן - שהרגו דרך ירידה,

כאן - שהרגו דרך עלייה.

דרך ירידה, דיישראל גלי - איהו נמי סגי ליה בגלות;

דרך עלייה, דיישראל פטור - הוא נהרג.

אמר ליה רבא:

ולאו קל וחומר הוא?!

ומה דרך ירידה, דיישראל גלי - איהו נמי סגי ליה בגלות;

דרך עלייה, דיישראל פטור - איהו נהרג?!

אלא,

אמר רבא:

באומר מותר.

אמר ליה אבוי:

אומר מותר - אנוס הוא!

אמר ליה:

שאני אומר: "אומר מותר - קרוב למזיד הוא".

ואזדו לטעמייהו.

דאיתמר:

כסבור בהמה, ונמצא אדם;

72 בב"ח: חוץ מגר תושב.

73 כך בכתה"י. בדפוסים, מחמת הצנזורה: עובר כוכבים. וכן להלן.

כָּס"י

חייב - מיתה.
מאי לאו בידי אדם - בדיני בני נח
 וזה אומר מותר היה כסבור אחרת
 אברהם היא.
לא להים ולא לאדם - והלא יודע
 שהיא אשת איש.
הגוי גם צדיק תהרוג - קס"ד
 שהודה לו הקב"ה אלמא אנוס
 הוא.
כדקא מהדרי ליה עילויה - לא
 הודה לדבריו שהשיב לו תשובה
 שחייב מיתה שאינו צדיק בדבר
 שהיה לו ללמוד דרך ארץ כדמפרש
 ואזיל.

גוי⁷⁴, וְנִמְצָא גַר תּוֹשֵׁב:

רַבָּא אָמַר: חַיִּיב; "אָמַר מוֹתֵר - קְרוֹב לְמוֹיֵד הוּא".
 רַב חֲסֵדָא אָמַר: פְּטוּר; "אָמַר מוֹתֵר - אָנוּס הוּא".

אִיתִיבֵיהּ רַבָּא לְרַב חֲסֵדָא:

"הֲנֵךְ מֵת עַל הָאִשָּׁה אֲשֶׁר לְקַחְתָּ"⁷⁵ (בראשית כ, ג) -
 מַאי לָאו, בְּיַדֵּי אָדָם!

לֹא, בְּיַדֵּי שְׁמַיִם.

דִּיקָא נְמִי,

דְּכַתִּיב: "מַחְטֹא לִי"⁷⁶ (בראשית כ, ו).

וְלִטְעָמֵיךְ:

"וְחֲטָאתִי לְאֱלֹהִים"⁷⁷ (בראשית לט, ט) - לְאֱלֹהִים וְלֹא לְאָדָם!
 אֵלֹא - דִּינֹו מְסוּר לְאָדָם.
 הֲכָא נְמִי - דִּינֹו מְסוּר לְאָדָם.

אִיתִיבֵיהּ אַבְיִי לְרַבָּא:

"הֲגוֹי גַם צְדִיק תַּהַרְגֵהוּ"⁷⁸ (בראשית כ, ד-ה)!

הֲתָם, כְּדָקָא מִהֲדָרֵי עֲלוּיָהּ:

"וְעַתָּה הֲשִׁיב אִשְׁתְּ אִישׁ כִּי נִבְיָא הוּא"⁷⁹ (בראשית כ, ז) -
 אִשְׁתְּ נִבְיָא הוּא דְתִיִּהְדֵּר, דְּלָאוּ נִבְיָא לֹא תִיִּהְדֵּר!?

ט, ב

אֵלֹא, כְּדָאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי,

דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: הֲכִי קָאָמַר לִיָּהּ:

"וְעַתָּה הֲשִׁיב אִשְׁתְּ אִישׁ"⁸⁰ מְכַל מְקוֹם;

וְדִקְאָמַרְתָּ: "הֲגוֹי גַם צְדִיק תַּהַרְגֵהוּ, הֲלֹא הוּא אָמַר לִי אַחוּתִי הוּא" וְגוֹ' (בראשית כ, ד-ה) -

נִבְיָא הוּא, וּמְמַךְ לְמַד:

אֲכַסְנָא⁸¹ שְׁבָא לְעִיר - עַל עַסְקֵי אֲכִילָה וְשִׁתְיָה שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ;

כְּלוּם שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ: 'אֲשִׁתְךָ זוֹ, אַחוּתְךָ זוֹ'!?

מִכָּאן, שְׁבָן נַח נְהַרְגֵהוּ,

שְׁהִיָּה לֹו לְלַמוּד וְלֹא לְמַד.

⁷⁴ כך בכתה"י. בדפוסים, מחמת הצנזורה: כְּנֻעֵי.

⁷⁵ וְיָבֵא אֱלֹהִים אֵל אַבְיִמֶלֶךְ בְּחֵלוֹם הַלֵּילָה וַיֹּאמֶר לוֹ הִנֵּה מוֹת עַל הָאִשָּׁה אֲשֶׁר לְקַחְתָּ וְהוּא בַעֲלַת בַּעַל

⁷⁶ וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאֱלֹהִים בְּחֵלוֹם גַּם אֲנֹכִי יָדַעְתִּי כִּי בְתָם לְבָבְךָ עָשִׂיתָ זֹאת וְאַחֲשֶׁךָ גַּם אֲנֹכִי אוֹתְךָ מַחְטוֹ לִי עַל כֵּן לֹא נִתְתִּיךָ לַנֶּגַע אֵלַיָּהּ

⁷⁷ אֵינְנוּ גְדוֹל בְּבֵית הַזֶּה מִמֶּנִּי וְלֹא הִשָּׁךְ מִמֶּנִּי מֵאוּמָה כִּי אִם אוֹתְךָ בְּאִשְׁרֵךְ אֵת אִשְׁתּוֹ וְאִיךָ אַעֲשֶׂה הַרְעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת וְחֲטָאתִי לְאֱלֹהִים

⁷⁸ דְּאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלַיָּהּ וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי הֲגוֹי גַם צְדִיק תַּהַרְגֵהוּ. הֲלֹא הוּא אָמַר לִי אַחֲתִי הוּא וְהִיא גַם הוּא אָמְרָה אַחִי הוּא בְּתָם לְבָבִי וְנִבְנִי כַפִּי

עֲשִׂיתִי זֹאת

⁷⁹ וְעַתָּה הֲשִׁיב אִשְׁתְּ אִישׁ כִּי נִבְיָא הוּא וְיִתְפַּלֵּל בְּעַדְךָ וְחַיָּה וְאִם אֵינְךָ מוֹשִׁיב דַּע כִּי מוֹת תִּמּוֹת אֶתְּךָ וְכָל אֲשֶׁר לְךָ

⁸⁰ כְּךָ תוֹקֵן בְּדַפּוּסִים, עַל פִּי הַכְּתוּב. בְּדַפּוּס: וְעַתָּה הֲשִׁיב אֶת אִשְׁתְּ אִישׁ.

⁸¹ כך בב"ח. בְּדַפּוּס: אֲכַסְנָא הוּא.

14. ט, ב

רפ"י

מתני'.

מפני שהוא כמועד - כמותרה עליו ועובר על התראה דודאי לדעת הרגו.

יש שונא שאינו גולה - ולא נהרג. כל - הריגה שיכולין לומר על הריגה זו שלדעת היתה אינו גולה לפי שחשוד הוא על כך.

שלא לדעת הרג - כשהריגה זו ודאי שלא לדעת שאין אדם יכול לומר עליה לדעת היתה גולה ובגמי מפרש לה.

גמ'.

בלא ראות פרט לסומא - דמשמע כאן לא ראה אבל רואה במקום אחר פרט לסומא שאינו רואה בשום מקום.

פרט למתכוין - כדאמרן לעיל /מכות/ (דף ז:).

משנה

הסומא - אינו גולה;

דברי רבי יהודה.

רבי מאיר אומר: גולה.

השונא - אינו גולה.

רבי יוסי אומר:

השונא נהרג, מפני שהוא כמועד.

רבי שמעון אומר:

יש שונא - גולה,

ויש שונא - שאינו גולה;

זה הכלל:

כל שהוא יכול לומר: 'לדעת הרג' - אינו גולה,

ו'שלא לדעת הרג' - הרי זה גולה.

גמרא

תגו רבנן:

"בלא ראות"⁸² (במדבר לה, כג) - פרט לסומא;

דברי רבי יהודה.

רבי מאיר אומר:

"בלא ראות" - לרבות את הסומא."

מאי טעמא דרבי יהודה?

דקתיב: "ואשר יבא את רעהו ביער"⁸³ (דברים יט, ה) - אפילו סומא;

אתא "בלא ראות", מעטיה.

ורבי מאיר?

"בלא ראות" - למעט,

"בבלי דעת" - למעט;

הוי מיעוט אחר מיעוט, ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות.

ורבי יהודה?

"בבלי דעת" - פרט למתכוין הוא דאתא.

⁸² או בכל אבן אשר ימות בה בלא ראות ויפל עליו וימת והוא לא אויב לו ולא מבקש דעתו

⁸³ ואשר יבא את רעהו ביער לחטב עצים ונדחה ידו בגרון למרת העץ ונשל הפרזל מן העץ ומצא את רעהו וימת הוא ינוס אל אחת העצים האלה וחי

כ"י

להבחין בין שוגג למזיד - שלא
יכול לומר לא הייתי יודע שאסור.

15. ט, ב

"רבי יוסי אומר: השונא נהרג" כו'.

והא לא אתרו ביה?

מתניתין - רבי יוסי בר יהודה היא,

דתנא:

"רבי יוסי בר יהודה אומר:

חבר אינו צריך התראה,

לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד."

16. ט, ב

רש"י

נפסק - החבל ונפל עליו אין לומר בא לדעת זה.

נשמט - החבל מידו ונפלה עליו אינו גולה שיש לומר לדעת עשה.

לעולם אינו גולה - לא אוהב ולא שונא בנפסק אלא בנשמט.

מחצלו - הוא מעגילה שפעמים שטחין במחצלים שהוא כלי אומנות של בונים ובלע"ז טרואיל"ה.

הכי גרסי' נשמט אנשמט לא קשיא הא באוהב הא בשונא נפסק אנפסק לא קשיא הא רבי והא רבנן - הא דקתני נשמט גולה באוהב דלא חשיד דעביד מדעת ודקתני נשמט אינו גולה בשונא כדקתני בהדיא בברייתא יש שונא שאינו גולה ומפרש מילתיה נשמט אינו גולה.

נפסק אנפסק לא קשיא הא רבי והא רבנן - הא דקתני נפסק גולה אפי' בשונא וכל שכן באוהב רבנן ואליבא דר' שמעון הוא דאמר נשמט הברזל מקתנו והרג גולה ונפסק החבל דומיא דנשמט הברזל מקתנו היא שנשאר האגד בידו והא דקתני נפסק אינו גולה רבי היא דאמר נשמט הברזל מקתנו אינו גולה והוא הדין לחבל הנפסק עד שישמט מחצלו מידו שאין נשאר בידו כלום דומיא דמן העץ המתבקע ולרבי אליבא דר' שמעון אין לך שונא גולה כך מצאתי גירסא בתשובות הגאונים וכן עיקר וגירסת הספרים משובשת היא וטעו לדמות נשמט החבל לנשמט הברזל ואי אפשר להעמידה ולפרש נפסק אנפסק לא קשיא הא באוהב הא בשונא דהא על כרחך הא דתני נפסק גולה בשונא מפורשת והיאך תאמר הא דתני נפסק אינו גולה באוהב השתא בשונא גולה באוהב לא כל שכן וכי יש לך לומר שגולה בשונא ואינו גולה באוהב ועוד נשמט אנשמט לא קשיא הא רבי והא רבנן היאך תאמר הא דתני נשמט אינו גולה רבי היא דאמר נשמט אינו גולה אפי' באוהב אם כן אין הטעם מפני שיכול לומר לדעת נהרג ור' שמעון תלי טעמא בהכי.

"רבי שמעון אומר: יש שונא גולה" וכו':

תנ"א:

"ביצד אמר רבי שמעון: יש שונא גולה, ויש שונא שאינו גולה?"

נפסק - גולה,

נשמט - אינו גולה."

והתנ"א:

"רבי שמעון אומר:

לעולם אינו גולה, עד שישמט מחצלו מידו."

קשיא נפסק אנפסק!

קשיא נשמט אנשמט!

"נפסק אנפסק" -

לא קשיא:

הא - באוהב,

והא - בשונא.

"נשמט אנשמט" -

לא קשיא:

הא - רבי,

והא - רבנן.

17. ט, ב - י, א

רז"י

משנה

להיכן גולין?

לערי מקלט.

לשלוש שבועות הירדן, ולשלוש שבועות כנען;

שנאמר: "את שלש הערים תתנו מעבר לירדן,

ואת שלש הערים תתנו בארץ כנען ערי מקלט תהינה" (במדבר לה, יד).

עד שלא נבחרו שלש שבועות ישראל,

לא היו שלש שבועות הירדן קולטות;

שנאמר: "שש ערי מקלט תהינה"⁸⁴ (במדבר לה, יג) - עד שיהיו ששתן קולטות באחת.

ומכוונות להן דרכים מזו לזו,

שנאמר: "תכין לה דרך, ושלשת את גבול ארצו אשר ינחילך ה' אלהיו,

והיה לנוס שמה כל רצח" (דברים יט, ג).

ומוסרין להן שני תלמידי חכמים, שמא יהרגו בדרך;

ידברו אליו.

רבי מאיר אומר:

אף⁸⁵ הוא מדבר על ידי עצמו,

שנאמר: "זה דבר הרוצח"⁸⁶ (דברים יט, ד).

רבי יוסי ברבי יהודה אומר:

בתחלה אחד שוגג ואחד מזיד - מקדימין לערי מקלט,

ובית דין שולחין ומביאין אותו משם:

מי שנתחייב מיתה בבית דין - הרגוהו,

ושלא נתחייב מיתה - פטרוהו,

מי שנתחייב גלות - מחזירין אותו למקומו,

שנאמר: "והשיבו אותו העדה אל עיר מקלטו" וגו'⁸⁷ (במדבר לה, כה).

גמרא

תנו רבנן:

"שלוש ערים הבדיל משה בעבר הירדן, וכנגדו הבדיל יהושע בארץ כנען.

ומכוונות היו, במין שתי שורות שבכרם:

חברון ביהודה, כנגד בצר במדבר;

שכם בהר אפרים, כנגד רמות בגלעד;

קדש בהר נפתלי, כנגד גולן בבשן.

"ושלשת" (דברים יט, ג) - שיהו משולשין:

שיהא מדרום לחברון, כמחברון לשכם;

ומחברון לשכם, כמשכם לקדש;

ומשכם לקדש כמקדש לצפון.

בעבר הירדן תלת, בארץ ישראל תלת!?

אמר אביי:

בגלעד שכיחי רוצחים,

דכתיב: "גלעד קרית פעלי אנו, עקובה מדם" (הושע ו, ח).

מאי "עקובה מדם"?

⁸⁴ והערים אשר תתנו שש ערי מקלט תהינה לכם

⁸⁵ גירסת הרמב"ם והרע"ב (עיין בתוי"ט): ללא "אף".

⁸⁶ וזה דבר הרוצח אשר ינוס שמה וחי אשר יכה את רעהו בבלי דעת והוא לא שנא לו מתמל שלשם

⁸⁷ והצילו העדה את הרצח מיד גאל הדם והשיבו אותו העדה אל עיר מקלטו אשר נס שמה וישב בה עד מות הבהן הגדל אשר משח אתו בשמן הקדש

מתני'.
עד שלא נבחרו שלש שבועות כנען -
היינו כל ארבע עשרה שבועות
וחלקו ואח"כ הבדילן יהושע.
לא היו שלש - שהבדיל משה בעבר
הירדן קולטות.
ויזכרו אליו - אל גואל הדם
ואומרין לו אל תנהג בו מנהג שופכי
דמים בשגגה בא מעשה לידו.
בתחלה - כלומר תחלת משפט כל
הרוצחים ואפילו מזידין ויליף
טעמא בסיפרא דבי רב מוארב לו
וגו' ונס אל אחת וגו'.

גמ'.
ומכוונות היו - אלו נגד אלו בשתי
שורות כמו שתי שורות שבכרם.
ושלשת את גבול ארצו וגו' שיהו
משולשות - כלומר שמתחלקת
הארץ חלקות רחבה של ארץ
ישראל לארבעת רבעים כמו
שמפרש והולך שיהא מדרומה
שבארץ ישראל לחברון כמחברון
לשכם כו'.
בעבר הירדן תלת כו' - בתמיה
בנחלת שני שבטים שלש כמו
בנחלת עשרה שבטים.
בגלעד - שהיא בעבר הירדן שכיחי
רוצחים.

יא

רש"י

עוקבין - אורבין.
מהאי גיסא ומהאי גיסא דמרחקי - חברון וקדש רחוקות מגבולי הארץ שני רביעי הארץ וההורג בסוף הגבול צריך לנוס רביעי הארץ. **ומ"ש מציעאי דמקרבין** - ההורג בין חברון לשכם ובין שכם לקדש קרוב למקלט מיכן ומיכן.
בין לדעת בין שלא לדעת - בין שברח שם לדעת קליטה בין [שלא] ברח שם (שלא) לדעת [קליטה] שלא היה יודע שהיא קולטת.
פרוודהא - כפרים וחצרים הסמוכות לה ונקראות על שמה נתנו לכלב.
וערי מבצר - כרכים גדולים שהיו בנחלת נפתלי הצדים צר וגוי.
ערים הללו - ערי מקלט.
טירין קטנים - לפי שאין מזונות מצויין שם.
ולא כרכים גדולים - שהכל נקבצים שם תמיד ויהא רגל גואל הדם מצויה שם ויארוב לו.
כגון סליקום - עיר מבצר ויש כפר סמוך הנקרא אקרא דסליקום כך קדש העיר מבצר ועיר בינוני סמוכה לה הנקראת על שמה.

אמר רבי אלעזר:
 שהיו עוקבין להרוג נפשות.

ומאי שנא מהאי גיסא ומהאי גיסא דמרחקי,
 ומאי שנא מציעאי דמקרבין?

אמר אבוי:
 בשקם נמי שכיחי רוצחים,
 דכתיב: **"וזכחפי איש גדידיים, חבר כהנים, דרך ורצחו שקמה פי זמה עשו"** (הושע ו, ט).

מאי **"חבר כהנים"**?

אמר רבי אלעזר:
 שהיו מתחברין להרוג נפשות,
 ככהנים הללו, שמתחברין לחלוק תרומות בבית הגרנות.

ותו ליקא?
 והא כתיב: **"ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר"**⁸⁸ (במדבר לה, ו)!

אמר אבוי:
 הללו - קולטות בין לדעת בין שלא לדעת;
 הללו - לדעת קולטות, שלא לדעת אינן קולטות.

וחברון - עיר מקלט הואי?⁸⁹
 והכתיב: **"ויתנו לכלב את חברון, כאשר דבר משה"**⁹⁰ (שופטים א, כ)!

אמר אבוי:
 פרוודהא;
 דכתיב: **"ואת שדה העיר ואת חצריה, נתנו לכלב בן יפנה"**⁹¹ (הושע כא, יב).

וקדש - עיר מקלט הואי?
 והכתיב:
"וערי מבצר, הצדים צר, וחמת רקת וכנרת ... וקדש ואדרעי ועין הצור"⁹² (הושע יט, לה-לו);
 ותניא:

"ערים הללו - אין עושין אותן, לא טירין קטנים ולא כרכים גדולים, אלא עירות בינוניות!"

אמר רב יוסף:
 תרתי קדש הואי.

אמר רב אשי:
 כגון סליקום ואקרא דסליקום.

⁸⁸ ואת הערים אשר תתנו ללזים את שש ערי המקלט אשר תתנו לנס שמה הרצה ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר

⁸⁹ כך במסורת הש"ס. בדפוס: הוא.

⁹⁰ ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה ויודש משום את שלשה בני הענק

⁹¹ ואת שדה העיר ואת חצריה נתנו לכלב בן יפנה באחזתו

⁹² לא וערי מבצר הצדים צר וחמת רקת וכנרת. לו ואדמה והרמה והצור. לו וקדש ואדרעי ועין הצור

רַט"ו

ואם אין שם מים - כשנפלו בגורל בימי יהושע ללויים הביאו להם אמות מים אחרי כן מן הנהרות הרחוקים.
במקום שווקים - שימצאו מזונות לקנות.
במקום אוכלוסין - שיהו כפרים וישוב סמוכים להם שלא יבואו גואלי הדם מרובים על העיר בחיל.
כלי זיין - שלא יקנה גואל הדם שם זיין ויהרוג שאם יביא כלי זיין ממקומו ירגישו בו.
וכלי מצודה - אף בהם הורגין חיות.
מאי קרא - דמתקנין להו לרוצחין דבר שצריכין לו.

18. י, א

גופא:

"ערים הללו -

אין עושין אותן: לא טירין קטנים,

ולא פֶּרֶבִּין גדולים,

אלא עיירות בינוניות.

ואין מושיבין אותן אלא במקום מים;

ואם אין שם מים, מביאין להם מים.

ואין מושיבין אותן אלא במקום שווקים,

ואין מושיבין אותן אלא במקום אוכלוסין;

נתמעטו אוכלוסייהו - מוסיפין עליהו.

נתמעטו דיוריהו - מביאין להם כהנים, לויים וישׂראלים.

ואין מוכרין בהן: לא כלי זיין,

ולא כלי מצודה;

דברי רבי נחמיה.

וחכמים מתירין.

ושוין: שאין פורסין בתוכן מצודות,

ואין מפשילין לתוכן חבלים,

כדי שלא תהא רגל גואל הדם מצויה שם".

אמר רבי יצחק:

מאי קרא?

"ונס אל אחת מן הערים האל והי"⁹³ (דברים ד, מב),

עבד ליה מידי דתהווי ליה חיותא.

⁹³ לנס שמה רוצח אשר ירצה את רעהו בכלי דעת והוא לא שנא לו מתמל שלשים ונס אל אחת מן הערים האל והי

19. י א

רפ"י

לתלמיד שאינו הגון - שלא יביא אהו
 עונותיו לידי הריגה בשוגג ויגלה
 דאמר"י לקמן /מכות דף י" / (עמוד
 ב) שאינו מצוי אלא ברשעים.

תנא:

"תלמיד שגלה - מגלין רבו עמו;

שנאמר: "זהי"⁹⁴ (דברים ד, מב)."

עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא.

אמר רבי זעירא:

מכאן, שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון.

אמר רבי יוחנן:

הרב שגלה - מגלין ישיבתו עמו.

איני?!

והא אמר רבי יוחנן:

מנין לדברי תורה שהן קולטין?

שנאמר: "את בצר במדבר" וגו'⁹⁵ (דברים ד, מג), וכתוב בתריה⁹⁶ "וזאת התורה"⁹⁷ (דברים ד, מד)!

לא קשיא:

הא - בעידנא דעסיק בה,

הא - בעידנא דלא עסיק בה.

ואי בעית אימא:

מאי "קולטין"?

ממלאה המנות.

כי הא דרב חסדא הוה יתיב וגריס בבי רב,
 ולא הוה קא יכול שליחא דמלאכא דמותא⁹⁸ למיקרב לגביה,
 דלא הוה שתיק פומיה מגירסא.
 סליק ויתיב אארזא דבי רב,
 פקע ארזא, ושתיק, ויכיל ליה.

⁹⁴ לנס שמה רוצח אשר ירצה את רעהו בבלי דעת והוא לא שנה לו מתמל שלשם ונס אל אחת מן הערים האל וחי

⁹⁵ את בצר במדבר בארץ המישד לדאובני ואת דאמת בגלעד לגדי ואת גולן בבשן למנשי

⁹⁶ כך נוסף בדפוס בסוגרים מרובעות

⁹⁷ וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל

⁹⁸ כך נוסף בדפוס בסוגרים מרובעות

רַס"י

לימנות בהצלה תחלה - שפתח הכתוב בו בערי מקלט תחלה. הזרח שמש לרוצחים - להכין להם חיותם כגון הנך מילי דלעיל. הזרחת שמש לרוצחים - בהבדלה זו ויפה עשית. ללמוד בהמון - לדרוש ברבים. שכל תבואה שלו - שבקי במקרא במשנה ובהלכות ובאגדות. ורבנן ואיתימא רב מרי אמרי מי אוהב בהמון וגו' האוהב ת"ח לו תבואה - התורה מחזרת עליו ועל זרעו כדאמרינן בעלמא (שבת דף כג:): האי מאן דרחים רבנן הויין ליה בנין רבנן. [יהבו רבנן עינייהו ברבה - שהיה אוהב תלמידי חכמים ביותר והיו לו בניס ת"ח]. רב אשי אמר כו' - בדרב אשי גרסי ללמוד בדרינא גרסי ללמד. ללמוד בהמון - עם חברים רבים.

20. י, א

אמר רבי תנחום בר חנילאי: מפני מה זכה ראובן לימנות בהצלה תחלה? מפני שהוא פתח בהצלה תחלה, שנאמר "וישמע ראובן, ויצילהו מידם"⁹⁹ (בראשית לו, כא).

דרש רבי שמלאי:

מאי דכתיב:

"או יבדיל משה שלש ערים, בעבר הירדן מזרחה שמש"¹⁰⁰ (דברים ד, מא)? אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: הזרח שמש לרוצחים.

איך דאמר:

אמר ליה: הזרחת שמש לרוצחים.

דרש רבי סימאי:

מאי דכתיב:

"אוהב כסף לא ישבע כסף, ומי אוהב בהמון לא תבואה"¹⁰¹ (קהלת ה, ט)?

"אוהב כסף לא ישבע כסף" (קהלת ה, ט).

זה משה רבינו,

שהיה יודע, שאין שלש ערים שבעבר הירדן קולטות, עד שלא נבחרו שלש בארץ פנעון; ואמר: מצוה שבאה לידי - אקיימנה.

"ומי אוהב בהמון לא תבואה" (קהלת ה, ט).

למי נאה ללמד בהמון?

מי שכל תבואה שלו.

והיינו דאמר רבי אלעזר:

מאי דכתיב: "מי ימלל גבורות ה', וישמיע כל תהלתו" (תהילים קו, ב)?

למי נאה למלל¹⁰² גבורות ה'?

מי שיכול להשמיע כל תהלתו.

ורבנן, ואיתימא רבה בר מרי, אמר:

"מי אוהב בהמון, לו¹⁰³ תבואה" -

כל האוהב ללמד בהמון - לו תבואה.

יהבו ביה רבנן עינייהו, ברבא בריה דרבה.

(סימן אשי ללמוד רבינא ללמד)

רב אשי אמר:

כל האוהב ללמוד בהמון - לו תבואה.

והיינו דאמר רבי יוסי ברבי חנינא:

מאי דכתיב: "חרב אל הבדים ונאלו"¹⁰⁴ (ירמיהו נ, לו)?

חרב על צוארי שונאיהם של תלמידי חכמים,

שיושבין ועוסקין בתורה בד בכד.

ולא עוד, אלא שמטפשיין;

כתיב הכא: "ונאלו", וכתיב התם: "אשר נואלנו"¹⁰⁵ (במדבר יב, יא).

⁹⁹ וישמע ראובן ויצלהו מידם ויאמר לא נקנו נפש

¹⁰⁰ כך נוסף בדפוס: [שמש]

¹⁰¹ אוהב כסף לא ישבע כסף ומי אוהב בהמון לא תבואה גם זה הכל

¹⁰² כך תוקן בדפוס. בדפוס: ללמד.

¹⁰³ כך בספרים. בכתוב: לא.

¹⁰⁴ חרב אל הבדים ונאלו חרב אל גבוריה וחתו

¹⁰⁵ ויאמר אהרן אל משה בי אדני אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו ואשר חטאנו

רש"י

נואלו שרי צוען - נשאו שרי נוף,
אלמא הנואל נשא לחטוא.
ללמד בהמון - מרבה תלמידים.
לו תבואה - לפי שעל ידיהם ירבה
הפלפול ונותן לב לתרץ
קושיותיהם.
בשעריך - בשביל שעריך.
מאלף עולות כו' - מקרא כתוב אלף
עולות יעלה שלמה וגו' (מלכים א
ג).

ולא עוד, אלא שחוטאין;

שנאמר: "ואשר חטאנו".

ואיבעית אימא, מהכא: "נואלו שרי צוען"¹⁰⁶ (ישעיהו יט, ג).

רבינא אמר:

כל האוהב ללמד בהמון - לו תבואה.

והיינו דאמר רבי:

"הרבה תורה למדתי מרבובתי,

וימחבירי יותר מהם,

ומתלמידי יותר מכולן.

אמר רבי יהושע בן לוי:

מאי דכתיב: "עמדות היו רגלינו בשעריך ירושלים" (תהילים קכב, ב)?

מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה?

שערי ירושלים, שהיו עוסקים בתורה.

ואמר רבי יהושע בן לוי:

מאי דכתיב:

"שיר המעלות לדוד, שמחתי באמרים לי בית ה' גלך" (תהילים קכב, א)?

אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא:

רבנו של עולם!

שמעתי בני אדם שהיו אומרים:

'מתי ימות זקן זה, ויבא שלמה בנו, ויבנה בית הבחירה, ונעלה לרגל!' -

ושמחתי.

אמר לו הקדוש ברוך הוא:

"מי טוב יום בחצריך מאלך"¹⁰⁷ (תהילים פד, יא) -

טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה לפני,

מאלך עולות שעתיד שלמה בנו להקריב לפני על גבי המזבח.

¹⁰⁶ נואלו שרי צוען נשאו שרי נוף התעו את מצרים פנת שבטיה

¹⁰⁷ מי טוב יום בחצריך מאלך בהרתי הסתופף בבית אלהי מדוד באהלי רשע

רַס"י

פתח ליה פיתחא - כשהיה רוצה לדרוש בפרשת רוצחים היה מתחיל כן.

והאלהים אנה לידו - זהו שאמר הכתוב כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע משל הקדמוני היא התורה שהיא משל הקב"ה שהוא קדמונו של עולם והיא אמרה מרשעים יצא רשע והיכן אמרה והאלהים אנה לידו והיא הקב"ה ממציא מכשול לאדם לחטוא אלא ע"י שהיו שניהם רשעים ההורג והנהרג ההורג היה חייב גלות ואין עד בדבר והוא לא גלה והנהרג היה חייב מיתה ואין עד בדבר ולא נהרג לפיכך הקב"ה מזמנן לפונדק אחד כו'.

במה הכתוב מדבר - והאלהים אנה לידו.

נופל עליו והורגו - ויש עדים ויגלה על כרחו.

בדרך תלך - בדרך אשר תבחר לילך.

אם ללצים - בא אדם להתחבר. הוא יליץ - אין מעכבין בידו.

21. י, א-ב

"ומבונות להם דרכים" וכו'.

תנא:

"דבי אליעזר בן יעקב אומר: 'מקלט' ה'ה כתוב על פרשת דרכים, כדי שיבייר הרוצח, ויפנה לשם'."

יב,

אמר רב הונא:

מאי קרא?

"תמיון לך הדרך" ¹⁰⁸ (דברים יט, ג) - עישה לך ¹⁰⁹ הכנה לדרךך.

רב חמא בר חנינא פתח לה פתחא להאי פרשתא, מהכא:

"טוב וישר ה', על מן יורה חטאים בדרך" (תהילים כה, ח).

אם לחטאים - יורה,

קל וחומר - לצדיקים!

רבי שמעון בן לקיש פתח לה פתחא להאי פרשתא, מהכא:

"ואשר לא צדה, והאלהים אנה לידו" ¹¹⁰ וגו' (שמות כא, ג);

"כאשר יאמר משל הקדמוני, מרשעים יצא רשע" ¹¹¹ וגו' (שמואל א כד, יד).

במה הכתוב מדבר?

בשני בני אדם שהרגו את הנפש:

אחד - הרג בשוגג,

ואחד - הרג במזיד;

לזה - אין עדים,

ולזה - אין עדים.

הקדוש ברוך הוא מזמין לפונדק אחד;

זה שהרג במזיד - יושב תחת הסולם,

וזה שהרג בשוגג - יורד בסולם, ונפל עליו והרגו.

זה שהרג במזיד - נהרג,

וזה שהרג בשוגג - גולה.

אמר רבה בר רב הונא אמר רב הונא,

ואמרי לה: אמר רב הונא אמר רבי אלעזר:

מן התורה ומן הנביאים ומן הקתובים:

בדרך שאדם רוצה לילך - בה מוליכין אותו.

מן התורה -

דכתיב: "לא תלך עמהם" ¹¹² (במדבר כב, יב),

וקתיב: "קום לך אתם" ¹¹³ (במדבר כב, כ).

מן הנביאים -

דכתיב: "אני ה' אלהיך מלמדך להועיל, מדריכה בדרך תלך" ¹¹⁴ (ישעיהו מח, יז).

מן הקתובים -

דכתיב: "אם ללצים הוא יליץ, ולעניים יתן חן" (משלי ג, לד).

¹⁰⁸ תמיון לך הדרך ושלשת את גבול ארצה אשר ינחילך יהוה אלהיך והיה לנוס שמה כל רצח

¹⁰⁹ כך נוסף בדפוס בסוגרים מרובעות.

¹¹⁰ ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה

¹¹¹ כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע וידי לא תהיה בה

¹¹² ויאמר אלהים אל בלעם לא תלך עמהם לא תאר את העם פי ברוך הוא

¹¹³ ויבא אלהים אל בלעם לילה ויאמר לו אם לקרא לך באו האנשים קום לך אתם ואך את הדבר אשר אדבר אליך אתו תעשה

¹¹⁴ כך תוקן בדפוס. בדרך זו תלך.

22. י, ב

רש"י

ומצאו גואל הדם - בדרך בהליכתו.
בגואל הדם הכתוב מדבר - וה"ק פן ירדוף גואל הדם אחרי הרוצח והשיגו והכהו נפש ולא יתיירא מב"ד כי לו אין משפט מות וסוף המקרא האומר כי לא שונא הוא וגוי מוסב על ראשו פן ירדוף גואל הדם אני אומר לך להכין לו הדרך כי לא שונא היה לו ולא הרגו מדעת.

ברוצח הכתוב מדבר - וה"ק פן ירדוף והשיגו והכהו והוא לא היה ראוי למות כי לא שונא היה להרוג ולא הרגו מדעת.

הרי רוצח אמור בו - שאין לו משפט מות ולא היה צריך לכתוב בשבילו ולו אין משפט מות.

הרבה שליחות עושה - דברים שאינן נעשים ע"י האדם נעשים ומתקבלים על ידי הרבה שלוחים.

אמר רב הונא:

רוצח שגלה לעיר מקלט,
 ומצאו גואל הדם והרגו - פטור.
 קסבר:

"ולו אין משפט מות"¹¹⁵ (דברים יט, ו) - בגואל הדם הוא דקתיב.

מיתבי:

"ולו אין משפט מות" - ברוצח הכתוב מדבר.

אתה אומר: ברוצח; או אינו אלא בגואל הדם?

בשהוא אומר: "כי לא שונא הוא לו מתמול שלשום"¹¹⁶ (דברים יט, ו) -

הוי אומר: ברוצח הכתוב מדבר!"

הוא דאמר, כי האי תנא:

דתניא:

"ולו אין משפט מות" (דברים יט, ו) - בגואל הדם הכתוב מדבר.

אתה אומר: בגואל הדם הכתוב מדבר; או אינו אלא ברוצח?

בשהוא אומר: "כי לא שונא הוא לו מתמול שלשום" (דברים יט, ו) -

הרי רוצח אמור;

הא מה אני מקיים: "ולו אין משפט מות"?

- בגואל הדם הכתוב מדבר."

תנן:

"מוסרין לו שני תלמידי חכמים, שמא יהרגנו בדרך; וידברו אליו".

מאי לאו, דמתרו ביה, דאי קטיל - בר קטלא הוא!

לא.

כדתניא:

"וידברו אליו - דברים הראויים לו.

אומרים לו:

'אל תנהג בו מנהג שופכי דמים, בשגגה בא מעשה לידו'.

דבי מאיר אומר:

הוא מדבר על ידי עצמו,

שנאמר: "וזה דבר הרוצח"¹¹⁷ (דברים יט, ד).

אמרו לו: הרבה שליחות עושה."

¹¹⁵ פן ירדוף גואל הדם אחרי הרוצח כי יחם לבבו והשיגו כי ירבה הדרך והכהו נפש ולו אין משפט מות כי לא שונא הוא לו מתמול שלשום
¹¹⁶ כך במסורת הש"ס. בדפוס: "והוא לא שונא לו מתמול שלשום".

¹¹⁷ וזה דבר הרוצח אשר ינוס שמה וחי אשר יכה את דעהו בבלי דעת והוא לא שונא לו מתמול שלשום

כ"י

פשיטא - כיון דהוא גולה ודאי בשוגג הרג דאי במזיד הרג וכי גולה היה.
ה"ג - דאי במזיד בר גלות הוא בתמיהה.
בתחלה - תחלת משפטן של רוצחים ועיקרו זהו אחד שוגג ואחד מזיד כו' ויליף טעמא מקרא וכי יהיה איש שונא לרעהו וארב לו וקם עליו וגוי משמע אם הורגו בכוונה ינוס וכתוב בתריה ושלחו זקני עירו וגוי.
רבי אומר - לא אמר הכתוב שיגלה אלא הוא טועה וגולה ולימד הכתוב שיקחוהו משם ויהרגוהו.

23. י, ב

אמר מר:

"בשוגג בא מעשה לידו"

פשיטא!

דאי במזיד - בר גלות הוא?!

אין;

והא תניא:

"רבי יוסי ברבי יהודה אומר:**בתחלה: אחד שוגג, ואחד מזיד, מקדימין לערי מקלט,****ובית דין שולחין ומביאין אותם משם:****מי שנתחייב מיתה - הרגוהו,****שנאמר:****"ושלחו זקני עירו ולקחו אותו משם, ונתנו אותו ביד גואל הדם ומת"**¹¹⁸ (דברים יט, יא-יב).**מי שלא נתחייב - פטרוהו,****שנאמר:****"והצילו העדה את הרוצח מיד גואל הדם"**¹¹⁹ (במדבר לה, כה).**מי שנתחייב גלות - מחזירין אותו למקומו,****שנאמר:****"והשיבו אותו העדה אל עיר מקלטו אשר נס שימה"** (במדבר לה, כה).**רבי אומר:****מעצמן הן גולין.****בסבורין הן: אחד שוגג ואחד מזיד קולטות;****והו אינו יודעין, שבשוגג - קולטות,****במזיד - אינן קולטות."**

¹¹⁸ יא וכי יהיה איש שונא לרעהו וארב לו וקם עליו והכהו נפש ומת ונס אל אחת הערים האל. יב ושלחו זקני עירו ולקחו אותו משם ונתנו אותו ביד גאל הדם ומת

¹¹⁹ והצילו העדה את הרוצח מיד גאל הדם והשיבו אותו העדה אל עיר מקלטו אשר נס שימה וישב בה עד מות הפהן הגדל אשר משח אתו בשמן הקדש

24. י, ב**רָשׁ"י**

ודבר באזני זקני העיר ההיא - מקרא בספר יהושע.
מצוה בעלמא - מצוה שיהו שם זקנים ומיהו כי אין בה זקנים נמי קלטה.
בבן סורר ומורה - כתיב (דברים כא) והוציאו אותו אל זקני עירו.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר:

עִיר שְׂרוּבָה רוֹצְחִים - אֵינָה קוֹלְטָת.

שְׁנַאמַר: **"וְדָבַר בְּאָזְנֵי זִקְנֵי הָעִיר הַהִיא אֶת דְּבָרָיו"**¹²⁰ (יהושע כ, ד), ולא שְׁהוּשׁוּ דְבָרֵיהֶן לְדְבָרָיו.

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר:

עִיר שְׂאִין בָּהּ זִקְנִים - אֵינָה קוֹלְטָת.

דְּבַעֲיָנָן **"זִקְנֵי הָעִיר"** (יהושע כ, ד), וְלִיכָא.

אֵיתָמַר:

עִיר שְׂאִין בָּהּ זִקְנִים -

רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי:

חַד אָמַר: קוֹלְטָת,

וְחַד אָמַר: אֵינָה קוֹלְטָת.

לְמַאן דְּאָמַר: "אֵינָה קוֹלְטָת" -

בְּעֵינָן **"זִקְנֵי הָעִיר"**, וְלִיכָא.

לְמַאן דְּאָמַר: קוֹלְטָת -

מִצְוָה בְּעֵלְמָא.

וְעִיר שְׂאִין בָּהּ זִקְנִים -

רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי:

חַד אָמַר: נַעֲשֶׂה בָּהּ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵה,

וְחַד אָמַר: אֵין נַעֲשֶׂה בָּהּ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵה.

לְמַאן דְּאָמַר: "אֵין נַעֲשֶׂה בָּהּ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵה" -

בְּעֵינָן **"זִקְנֵי עִירוֹ"**¹²¹ (דברים כא, יט), וְלִיכָא.

לְמַאן דְּאָמַר: נַעֲשֶׂה בָּהּ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵה -

מִצְוָה בְּעֵלְמָא.

וְעִיר שְׂאִין בָּהּ זִקְנִים -

רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי:

חַד אָמַר: מְבִיאָה עֲגֻלָּה עְרוּפָה,

וְחַד אָמַר: אֵינָה מְבִיאָה עֲגֻלָּה עְרוּפָה.

לְמַאן דְּאָמַר: "אֵינָה מְבִיאָה עֲגֻלָּה עְרוּפָה" -

בְּעֵינָן **"זִקְנֵי הָעִיר הַהִיא"**¹²² (דברים כא, ג), וְלִיכָא.

לְמַאן דְּאָמַר: מְבִיאָה עֲגֻלָּה עְרוּפָה -

מִצְוָה בְּעֵלְמָא.

¹²⁰ וְנִסְ אַל אַחַת מִהַעֲרִים הָאֵלֶּה וְעַמֵּד פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וְדָבַר בְּאָזְנֵי זִקְנֵי הָעִיר הַהִיא אֶת דְּבָרָיו וְאָסַפּוּ אֹתוֹ הָעִירָה אֲלֵיהֶם וְנָתְנוּ לוֹ מְקוֹם וְיָשֵׁב עִמָּם¹²¹ וְתַפְשׁוּ בּוֹ אֲבָיו וְאִמּוֹ וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ וְאֵל שַׁעַר מִקְמוֹ¹²² וְהָיָה הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל הַחֵלֶל וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִיא עֲגֻלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא עֶבֶד בָּהּ אֲשֶׁר לֹא מִשְׁכָּה בְּעַל

25. י, ב

רצ"י

בלשון עזה - בכל יהושע כתיב ויאמר ה' וכאן נאמר וידבר ה' אל יהושע ודיבור לשון עז הוא. **מפני שהן של תורה** - אבל שאר אמירות שאמר לא אמר דבר לקיים מצוה הכתובה בתורה חוץ מזו. **ידבר עמים** - ינהל עמים תחתינו. **מפני ששיהם** - שלא הפרישם לאחר שחלקו מיד עד שנאמר לו מפני הקב"ה. **פליגי בה** - בפירושא דהאי קרא מה כתב יהושע בס"ת. **חד אמר שמנה פסוקים** - מוימת שם משה עד סיפא וחד אמר בפרשת ערי מקלט הוא אומר שכתובה בספר יהושע. **למען תהיה תורת וגו'** - ורישיה דקרא משתעי בתפילין ואיתקש הכא תורה לתפילין.

אָמַר רַבִּי הֵמָּא בַר חֲנִינְיָא:

יא, א מפני מה נאמרה פְּרִשְׁת רוצחים בְּלִשׁוֹן עֲזָה, דְּכַתְּיב:

"וַיְדַבֵּר ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר,

דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר,

תִּגְדַּלְתֶּם אֶת עָרֵי הַמְּקַלֵּט אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֵלֵיכֶם בְּיַד מֹשֶׁה" (יהושע כ, א-ב)? מפני שהן של תורה.

לְמִימְרָא, דְּכָל 'דִּיבּוּר' לְשׁוֹן קִשְׂיָה?

אין.

כְּדַכְתִּיב: "דַּבֵּר הָאִישׁ אֲדוֹנֵי הָאָרֶץ אֲתֵנוּ קִשּׁוֹת"¹²³ (בראשית מב, ל).

וְהִתְנִיָּא:

"וַדַּבְּרוּ"¹²⁴ (מלאכי ג, טז) -

אִין "וַדַּבְּרוּ" אֵלָא לְשׁוֹן נַחַת;

וְכֵן הוּא אֹמֵר: "וַדַּבֵּר עַמִּים תַּחְתִּינוּ"¹²⁵ (תהילים מז, ד)!

'דַּבֵּר' לְחוּד,

'וַדַּבְּר' לְחוּד.

(סימנ"י רבנ"ן מהמנ"י וספר"י)

פְּלִיגֵי בְּה רַבִּי יְהוּדָה וְרַבְּנָן:

חד אומר: מפני ששיהם;

וְחַד אֹמֵר: מִפְּנֵי שֶׁהֵן שֵׁל תוֹרָה.

"וַיִּכְתַּב יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּסֵפֶר תּוֹרַת אֱלֹהִים"¹²⁶ (יהושע כד, כו) -

פְּלִיגֵי בְּה רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נַחֲמִיָּה:

חד אומר: שְׁמֵנָה פְּסוּקִים;

וְחַד אֹמֵר: עָרֵי מְקַלֵּט.

בְּשִׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר: "שְׁמֵנָה פְּסוּקִים" -

הֵינּוּ דְּכַתְּיב: "בְּסֵפֶר תּוֹרַת אֱלֹהִים" (יהושע כד, כו);

אֵלָא לְמַאן דְּאָמַר: "עָרֵי מְקַלֵּט" -

מָאִי "בְּסֵפֶר תּוֹרַת אֱלֹהִים"?

הַכִּי קָאָמַר:

"וַיִּכְתַּב יְהוֹשֻׁעַ" בְּסֵפֶרוֹ "אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה", הַכְּתוּבִים "בְּסֵפֶר תּוֹרַת אֱלֹהִים".

סֵפֶר שֶׁתְּפָרוּ בְּפִשְׁתָּן -

פְּלִיגֵי בְּה רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי מְאִיר:

חד אומר: כְּשֶׁר,

וְחַד אֹמֵר: פְּסוּל.

לְמַאן דְּאָמַר: "פְּסוּל" -

דְּכַתְּיב: "לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ"¹²⁷ (שמות יג, ט),

¹²³ דַּבֵּר הָאִישׁ אֲדוֹנֵי הָאָרֶץ אֲתֵנוּ קִשּׁוֹת וַיִּתֵּן אֲתֵנוּ כְּמִרְגְּלִים אֶת הָאָרֶץ

¹²⁴ אִין וַדַּבְּרוּ וַדַּבְּרוּ ה' אִישׁ אֶל דְּעֵהוּ וַיִּקְשֶׁב ה' וַיִּשְׁמַע וַיִּכְתַּב סֵפֶר זִכְרוֹן לְפָנָיו לְיִדְאֵי ה' וְלַחֲשֻׁבֵי שְׁמוֹ

¹²⁵ וַדַּבֵּר עַמִּים תַּחְתִּינוּ וְלְאֻמִּים תַּחַת דְּגְלִינוּ

¹²⁶ וַיִּכְתַּב יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּסֵפֶר תּוֹרַת אֱלֹהִים וַיִּקַּח אֶבֶן גְּדוֹלָה וַיִּקְוֶמָה שָׁם תַּחַת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר בְּמִקְדָּשׁ ה'

¹²⁷ וְהָיָה לָךְ לְאוֹת עַל יָדְךָ וְלִזְכְּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ כִּי בְּיַד תִּזְקַח הוֹצֵאָה יְהוָה מִמִּצְרָיִם

רפ"י

כי איתקש למותר בפיך - דכתיב
 בהאי קרא בפיך מן המותר בפיך
 שאין נכתבין על עור בהמה טמאה.
להלכותיהן - לדבר שאינו כתוב
 בתורה ובתפילין גופייהו לא גמרינן
 ליה אלא מהלכה למשה מסיני לא
 ילפי בהיקשא.
דבי חביבי - דודי אחי אבא והוא
 רבי חייא.

ואיתקש כל התורה כולה לתפילין:
 מה תפילין - הלכה למשה מסיני לתופרין בגידין,
 אף כל - לתופרין בגידין.

ואידך?

כי איתקש - למותר בפיה,
 להלכותיו - לא איתקש.

אמר רב:

חזינן להו לתפילין דבי חביבי, דתפירי בכיתנא.
 ולית הלכתא כוותיה.

26. יא, א

רש"י

מתני'.
 אחד כהן משוח בשמן המשחה -
 הם כהנים גדולים שהיו עד
 יאשיהו.
 ואחד המרובה בבגדים - הם
 ששימשו מיאשיהו ואילך שנגזרו
 שמן המשחה כדאמרינן בהוריות
 (דף יב) ושוב לא נמשחו כהנים ולא
 היתה ניכרת כהונה גדולה בהם
 אלא בריבוי בגדים שמשמש בחי
 בגדים.
 ואחד שעבר ממשיחותו - שאירע
 פסול בכ"ג ושימש אחר תחתיו
 וכשנתרפא כהן חזר לעבודתו ועבר
 זה ממשיחותו.
 מחזירין את הרוצח - במיתתו כמו
 שנאמר ואחרי מות הכהן הגדול
 ישוב הרוצח.
 משוח מלחמה - כהן המשוח לומר
 במלחמה צרכי המלחמה אל ירך
 לבבכם וכל הענין (דברים כ).

גמ'.
 וישב בה עד מות הכהן הגדול - הא
 חד כי בעיר מקלטו ישב עד מות
 הכהן הגדול הא תרי ואחרי מות
 הכהן הגדול ישוב הרוצח הא
 תלתא.

מְשֻׁחָה

אֶחָד מְשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה,
 וְאֶחָד הַמְּרֻבֵּה בְּבָגָדִים,
 וְאֶחָד שֶׁעָבַר מִמְּשִׁיחוֹתָיו -
 מִחֲזִירֵינָא אֶת הַרוֹצֵחַ.
 רַבִּי יְהוּדָה אָמַר:
 אִפְּי מְשׁוּחַ מִלְחָמָה מִחֲזִיר אֶת הַרוֹצֵחַ.

לְפִיכָּךְ אֵימֹתֵיהֶן שֶׁל כֹּהֲנִים מְסַפְּקוֹת לָהֶן מִחֵיה וְנִסְתּוֹת,
 כִּדִּי שְׁלֵא יִתְפַּלְלוּ עַל בְּנֵיהֶם שְׂיָמוּתוֹ.

גְּמָרָא

מָנָא הֵינִי מִיְלִי?

אָמַר רַב כְּהֵנָּא:

דְּאָמַר קָרָא: "וַיֵּשֶׁב בָּהּ עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל"¹²⁸ (במדבר לה, כה),
 וְכָתִיב "מִי בְעִיר מִקְלָטוֹ יֵשֶׁב עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל"¹²⁹ (במדבר לה, כח),
 וְכָתִיב "וְאַחֲרֵי מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל" (במדבר לה, כח).

וְרַבִּי יְהוּדָה?

כְּתִיב קָרָא אַחֲרֵינָּא:

לְשׁוֹב לְשִׁבְתָּ בְּאַרְצֵי עַד מוֹת הַכֹּהֵן וְגו'¹³⁰ (במדבר לה, לב).

וְאֵיךְ?

מִדְּלֵא כְּתִיב 'הַגָּדוֹל' - חַד מִהֶנּוּ הוּא.

¹²⁸ והצילו העדה את הרצח מיד גאל הדם והשיבו אתו העדה אל עיר מקלטו אשר נס שמה וישב בה עד מות הכהן הגדול אשר משח אתו בשמן הקדש
¹²⁹ מי בעיר מקלטו ישב עד מות הכהן הגדול ואחרי מות הכהן הגדול ישוב הרצח אל ארץ אהבתו
¹³⁰ ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו לשוב לשבת בארץ עד מות הכהן

רש"י

שהיה להן לבקש רחמים על דורן - הלכך לאו קללת חנם היא.
הכא אמרי - בבבל אומרין משל זה על אדם שלוקה בשביל סרחון של אחרים.

טוביה חטא וזיגוד מנגיד - משום שהיה דאמרי בערבי פסחים טוביה חטא וזיגוד אסהיד ביה ביחידי שלא היה עד שני בדבר ונגדי רב פפא לזיגוד א"ל טוביה חטא וזיגוד מנגיד ומאז היתה למשל.

התם אמרי - בא"י אומרין משל זה.

שכס נסיב מבגאי גזר - שכס בן חמור לקח את דינה בת יעקב וההנאה שלו ושאר בני העיר שלא נהנו מלו עצמן ונצטערו, מבגאי שם איש מבני העיר.

27. יא, א

"לפיכך אימותיהן של בנהנים מספקות להן מחיה וכסות.
 כדי שלא יתפללו על בניהם שימותו".

טעמא - דלא מצלו, הא מצלו - מייתי?!
 והקתיב: "פצפור לנו פדרור לעוף, פן קללת חנם לא¹³¹ תבא" (משלי כו)!

אמר¹³² ההוא סבא:

מפירקיה דרבא שמייע לי:
 שיהיה להן לבקש רחמים על דורן, ולא בקשו.

ואיכא דמתני:

"כדי שיתפללו על בניהם שלא ימותו".

טעמא - דמצלו, הא לא מצלו - מייתי?!
 מאי הוה ליה למעבד?!
 הכא אמרינו: 'טוביה חטא, וזיגוד מנגיד?!'
 התם אמרי: 'שכס נסיב, ומבגאי גזיר?!'

אמר¹³² ההוא סבא:

מפירקיה דרבא שמייע לי:
 שיהיה להן לבקש רחמים על דורן, ולא בקשו.

כי הא דההוא גברא,

דאכליה אריא ברחוק תלתא פרסי מיניה דרבי יהושע בן לוי,
 ולא אישתעי אליהו בהדיה תלתא יומי.

¹³¹ בכתוב לפנינו: כתיב - לא, קרי - לו.

¹³² כך במסורת הש"ס. בדפוס: אמר ליה.

28. יא, א

רַס"י

שְׂכַרָה דוּד שִׁיתִין - יסודות של בית המקדש ובגמרת ירושלמי (סנהדרין פ"י) מצינו תימוליוס של בית המקדש והוא יסוד בלשון יוני.

קפא תהומא - צף התהום בגמרת ירושלמי (שם /סנהדרין פ"י/) שמצא שם חרס שהגביה קולו ואמר לו אל תטלני מכאן שאני כבוש על התהום מיום מתן תורה שרעדה כל הארץ ולא שמע דוד לדבריו ונטלו.

מי שרי למכתב שם - פן ימחקוהו המים ועובר משום ואבדתם את שם (דברים יב) ולא תעשון כן וגוי (שם).

נשא אחיתופל כו' - יש תימה בדבר שהרי לא קנה דוד את הגורן מארונה היבסי עד מעשה הדסתה שהיתה לאחר מיתת אחיתופל ג' שנים ולפי דברים הללו צריכין אנו לומר שאע"פ שלא קנה הגורן יודע היה מנעוריו מיום [שנמשח] וישבו הוא ושמואל בנוית הרמה ובדקו בספר יהושע ומצאו מקום לבית המקדש כדכתיב עד אמצא מקום וגוי וכדרשינן ליה בזבחים באיזהו מקומן (דף נד) וחפר היסודות ברשותו.

ימחה על המים - דכתיב בסוטה (במדבר ה) ומחה אל מי המרים והרבה הזכרות בפרשה ואפ"ה כתיב ומחה כו', וקללה זו בחנם היתה שלא היה מקללו אלא אם אינו אומר.

אפי' על תנאי - ולא נתקיים התנאי אעפ"כ היא באה דהא קללה על תנאי היתה אם תכחד ממני ולא נתקיים שלא כיחד ואעפ"כ נתקיימה הקללה דכתיב ולא הלכו בניו בדרכיו וגוי וזו קללה קללו עלי כה יעשה לך כמו שנעשה לי שאין בני מהוגנין.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב:

קָלֶלֶת חָכֵם - אֶפִּילוּ בְּחָנֶם הִיא בָּאָה.

מִנְלָן? - מֵאֲחִיתוּפֶל.

שְׁבִשְׁעָה שְׂכָרָה דוּד שִׁיתִין,

קָפָא תְּהוּמָא, בְּעָא לְמִישְׁטָפָא לְעֵלְמָא.

אָמַר: מְהוּ לְכַתּוּב שֵׁם אַחְסָפָא, וּמִישְׁדָּא בְּתֵהוּמָא דְלִיקוּ אֲדוּכְתִיָּה?

לֵיכָא דְאָמַר לִיָּה מִיָּדִי.

אָמַר: כָּל הַיּוֹדֵעַ דְּבַר זֶה וְאֵינוֹ אוֹמְרוֹ - יִחַנֵּק בְּגֵרוֹנוֹ!

נִשְׂא אֲחִיתוּפֶל קָל וְחוּמָר בְּעֵצְמוֹ.

אָמַר:

וּמָה לְעֵשׂוֹת שְׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ,

אָמְרָה הַתּוֹרָה: שְׁמִי שְׂנֵאתָ בְּקִדּוּשָׁה יִמְחָה עַל הַמַּיִם;

לְכָל הָעוֹלָם כּוּלוֹ - לֹא כָּל שְׂפָן!

אָמַר לִיָּה: שְׂרִי.

כָּתַב שֵׁם אַחְסָפָא, שְׂדֵי אֶתְהוּמָא, נְחַת וְקָם אֲדוּכְתִיָּה.

וְאֶפִּילוּ הָכִי כְּתִיב:

"וְאֲחִיתוּפֶל דָּאָה מִי לֹא נַעֲשִׂתָה עֲצָתוֹ,

וַיַּחְבּוֹשׁ אֶת הַחֲמוֹר וַיִּקָּם וַיִּלַּךְ אֶל בֵּיתוֹ אֶל-¹³³עִירוֹ,

וַיִּצֵו אֶל בֵּיתוֹ וַיַּחַנֵּק וַיִּמָּת וַיִּקְבַּר בְּקִבְרֵי אָבִיו" (שמואל ב' יז, כג).

אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ:

קָלֶלֶת חָכֵם - אֶפִּילוּ עַל תְּנַאי הִיא בָּאָה.

מִנְלָן? - מֵעֲלִי.

דְּקָאמַר לִיָּה עֲלִי¹³⁴ לְשִׁמוּאֵל:

"כֹּה יַעֲשֶׂה לָךְ אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִיף, אִם תִּכְחַד מִמְּנֵי דְבַר"¹³⁵ (שמואל א' ג, יז).

וְאֵף עַל גַּב דְּכְתִיב:

"וַיִּגַּד לוֹ שִׁמוּאֵל אֶת כָּל הַדְּבָרִים, וְלֹא כָחַד מִמְּנֵי"¹³⁶ (שמואל א' ג, יח),

וְאֶפִּילוּ הָכִי, ¹³⁷כְּתִיב: "וְלֹא הִלְכוּ בְּנֵי דְדַרְכָּיו,

וַיִּטּוּ אַחֲרֵי הַבְּצֵעַ,

וַיִּקְחוּ שִׁחַד,

וַיִּטּוּ מִשְׁפָּט" (שמואל א' ח, ג).

¹³³ כך מתוקן בדפוסים, על פי הכתוב. בדפוס: וְאֵל.

¹³⁴ כך נוסף בדפוסים. בדפוס: בלי "עלי".

¹³⁵ וַיִּאמַר מֹה הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלֶיךָ אֵל נָא תִכְחַד מִמְּנֵי מַה יַעֲשֶׂה לָךְ אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִיף אִם תִּכְחַד מִמְּנֵי דְבַר מִכָּל הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלֶיךָ

¹³⁶ וַיִּגַּד לוֹ שִׁמוּאֵל אֶת כָּל הַדְּבָרִים וְלֹא כָחַד מִמְּנֵי וַיִּאמַר יְהוָה הוּא הַטּוֹב בְּעֵינֵי יַעֲשֶׂה

¹³⁷ כך נוסף בדפוסים. בדפוס: בלי "ואפילו הכי".

29. יא, ב

רפ"י

וחטאתי לך - לשון נידוי הוא שיהא מנודה לאביו.

מאי דכתיב יחי ראובן וגו' וזאת ליהודה - מה ראה לסמוך יהודה לראובן ומה ראה להתחיל בברכת יהודה בלשון וזאת ליהודה אלא לפי שהיו עצמות כל השבטים שלדן קיים ושל יהודה מגולגלין אמר לשון זה יחי ראובן כלומר ראובן שלדו קיימת כאילו הוא חי וזאת תהיה ליהודה שהם מגולגלין, עצמות כל השבטים יצאו ממצרים ונשאום בניהם במדבר וזהו שאמר יוסף לאחיו (שמות יג) והעליתם עצמותי מזה אתכם עם עצמותיכם. **על איבריה לשפא** - נכנסו עצמותיו למקום חיבורם ששפו משם כמו דשף מדוכתיה (חולין דף מב: נד:) לשפא אישלווייש דורא. **למשקל ולמטרח** - לישא וליתן. **ידיו רב לו** - יהי בו כח לריב ריבו לעצמו נגד חביריו.

אמר רב יהודה אמר רב: נידוי על הנאי - צריף הפרה.

מנלן?

מיהודה.

דכתיב: **"אם לא הביאותיו אליך"** וגו'¹³⁸ (בראשית מג, ט);

ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן:

מאי דכתיב: **"יחי ראובן ואל ימות וגו' וזאת ליהודה"**¹³⁹ (דברים לג, ו-ז)?

כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר,

עצמותיו של יהודה היו מגולגלין בארון,

עד שעמד משה ובקש עליו רחמים.

אמר לפניו:

"רבוננו של עולם!

מי גרם לראובן שיודה? - יהודה; וזאת ליהודה? **שמע, ה' קול יהודה!**" (דברים לג, ז),

עאל איבריה לשפא.

לא הוה קא מעיילי ליה למתיבתא דרקייע;

- **"ואל עמו תביאנו"** (דברים לג, ז)!

לא הוה קא ידע למישקל ומיטרח בשמעתא בהדי רבנן;

- **"ידיו רב לו"** (דברים לג, ז)!

לא הוה ידע לפרוקי קושיא;

- **"ועזר מצריו תהיה"** (דברים לג, ז)!

¹³⁸ אנכי אערבנו מידי תבקשנו אם לא הביאותיו אליך והצגתיו לפניך וחסאתי לך כל הימים

¹³⁹ ו יחי ראובן ואל ימות ויהי מתיו מספר. (ס) ז וזאת ליהודה ויאמר שמע ה' קול יהודה ואל עמו תביאנו ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה

כָּט"ז

ליהדר בהנך - במיתת מרובה
בבגדים או בשעבר ממשיותו אלא
לאו ש"מ כולו.

30. יא, ב

איבעיא להו:
במיתת כולן הוא חוזר,
או דלקמא במיתת אחד מהן?

תא שמוע:
"נגמדר דינו בלא בהן גדול - אינו יוצא משם לעולם."
ואם איתא - ליהדר¹⁴⁰ בדהנד!

בדליפא.

31. יא, ב

רש"י

מתני'.

ה"ז אינו גולה - מפרש טעמא בגמי
מק"ו.
חוזר במיתתו של שני - יליף טעמא
בגמי.
נגמר דינו בלא כ"ג - שלא מינו
אחר תחתיו עד שנגמר דינו של זה
לגלות.

משנה

משנִגְמַר דינו מת כֹּהֵן גָּדוֹל - הָרִי זֶה אֵינוֹ גּוֹלָה.
אִם עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דינו מת כֹּהֵן גָּדוֹל, וּמִנּוֹ אַחַר תַּחְתּוֹ, וְלֵאחֶר מִכֵּן נִגְמַר דינו -
חֹזֵר בְּמִיתתוֹ שֶׁל שְׁנֵי.

נִגְמַר דינו בְּלֹא כֹהֵן גָּדוֹל,
וְהַהוֹדָג כֹּהֵן גָּדוֹל,
וְכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁהָרָג -
אֵינוֹ יוֹצֵא מִשֵּׁם לְעוֹלָם.

וְאֵינוֹ יוֹצֵא: לֹא לְעֵדוֹת מִצְוָה,
וְלֹא לְעֵדוֹת מִמוֹן,
וְלֹא לְעֵדוֹת נַפְשׁוֹת.

וְאִפִּילוּ יִשְׂרָאֵל צְרִיכִים לוֹ,
וְאִפִּילוּ שֶׁר צָבָא יִשְׂרָאֵל כִּיֹּאב בֶן צְרוּיָה -
אֵינוֹ יוֹצֵא מִשֵּׁם לְעוֹלָם.

שְׁנֵי אֲשֶׁר נָס שְׁמָה"141 (במדבר לה, כה) -
שֵׁם תִּהְיֶה דִירְתוֹ,
שֵׁם תִּהְיֶה מִיתָתוֹ,
שֵׁם תִּהְיֶה קְבוּרָתוֹ.

כְּשֵׁם שֶׁהָעִיר קוֹלְטָת, כֵּן תַּחֲוֹמָה קוֹלְטָת.

רוֹצֵחַ שֶׁיֵּצֵא חוּץ לְתַחוּם, וּמִצְאוּ גוֹאֵל הַדָּם -
רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר:
מִצְוָה בְּיַד גּוֹאֵל הַדָּם,
וְרִשׁוֹת בְּיַד כָּל אָדָם;
רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר:
רִשׁוֹת בְּיַד גּוֹאֵל הַדָּם,
וְכָל אָדָם חַיִּיבִין¹⁴² עָלָיו.

גמרא

מאי טעמא?

אמר אביי:

קל וחומר:

ומה מי שגלה כבר - יצא עכשיו,
מי שלא גלה - אינו דין שלא יגלה!

וְדִלְמָא:

האי דגלה - איכפר ליה,

האי דלא גלה - לא?

מידי גלות קא מכפרא?

מיתת כהן הוא דמכפרא!

¹⁴¹ והצילו העדה את הרצח מיד גאל הדם והשיבו אתו העדה אל עיר מקלטו אשר נס שמה וישב בה עד מות הכהן הגדל אשר משח אתו בשמן הקדש

¹⁴² כך בדפוס. גירסת הגר"א: אין חיבין.

רַס"י

32. יא, ב

גמ'.
שנמשח בימיו - משנעשה זה רוצח.
מאי הוה ליה - להאי כהן למיעבד מאחר שעדיין לא היה כ"ג כשהרג זה למה הוא נענש.

"אם עד שלא נגמר דינו מת כהן גדול, ומנו אחר תחתיו, ולאחר מכן נגמר דינו - חוזר במיתתו של שני".

מנא הני מילי?

אמר רב כהנא:

דאמר קרא:

"וְיָשֵׁב בָּהּ עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל, אֲשֶׁר מִשַּׁח אוֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ"¹⁴³ (במדבר לה, כה).

וכי הוא מושחו?!

אלא: זה שנמשח בימיו.

מאי הוה ליה למעבד?

היה לו לבקש רחמים שיגמור דינו לזכות, ולא ביקש.

¹⁴³ והצילו העדה את הרצח מיד גאל הדם והשיבו את העדה אל עיר מקלטו אשר נס שמה וישב בה עד מות הכהן הגדל אשר משח אתו בשמן הקדש

רש"י

תנא מת - רוצח בערי מקלט ומת
 כ"ג אחר זמן.
 לשבת בארץ - בתוך הקרקע.

.33 יא, ב

אמר אב"י:

נקטינן:

נגמר דינו ומת - מוליכין את עצמותיו לשם.

דכתיב: "לשוב לשבת בארץ עד מות הפהו"¹⁴⁴ (במדבר לה, לב);

ואיזהו ישיבה שהיא בארץ?

הוי אומר: זו קבורה.

תנא:

"מת קודם שמת בהו גדול - מוליכין עצמותיו על קברי אבותיו.

דכתיב: "ישוב הרוצח אל ארץ אהותו"¹⁴⁵ (במדבר לה, כח);

איזהו ישיבה שהיא בארץ אהותו?

הוי אומר: זו קבורה."

¹⁴⁴ ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו לשוב לשבת בארץ עד מות הפהו
¹⁴⁵ פי בעיר מקלטו ישב עד מות הפהו הגדול ואחרי מות הפהו הגדול ישוב הרוצח אל ארץ אהותו

34. יא, ב

רַשִׁי

ונעשה כ"ג בן גרושה - יצא עליו עדות שהוא חלל.
מתה כהונה - הרי הוא כמת ואין הרוצח גולה.
בטלה כהונה - איגלאי מילתא למפרע שלא היה כ"ג והוה ליה האי רוצח נגמר דינו בלא כהן גדול ואינו חוזר לעולם.
אליבא דרבי אליעזר כ"ע לא פליגי - כלומר מאן דאמר מתה ודאי כרבי יהושע אמר ולא כרבי אליעזר דאליבא דרבי אליעזר ליכא למ"ד מתה כיון דלגבי עבודותיו אמר פסולות למפרע ודאי אין זה כהן.
כי פליגי אליבא דרבי יהושע - כלומר אין אנו צריכין לומר מ"ד בטלה כרבי אליעזר ולא כרבי יהושע דאליבא דרבי יהושע איכא למימר דפליגי.
פועל ידיו תרצה - עבודותיו כשירות אבל לענין שאר דבריו אינו כהן.

נגמר דינו, ונעשה כהן בן גרושה או בן חלוצה - פליגי בה רבי אמי ורבי יצחק נפחא: חד אומר: מתה כהונה, וחד אומר: בטלה כהונה.

לימא, בפלוגתא דרבי אליעזר ורבי יהושע קא מיפלגי? דתנן:

"היה עומד ומקריב על גבי המזבח, ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה - רבי אליעזר אומר:

כל קרבנות שהקריב - פסולין; ורבי יהושע מברשיר. (תרומוות ח, א).

מאן דאמר: "מתה" - כרבי יהושע, ומאן דאמר: "בטלה" - כרבי אליעזר!

יב, א אליבא דרבי אליעזר - כולי עלמא לא פליגי.

כי פליגי - אליבא דרבי יהושע: מאן דאמר: "מתה" - כרבי יהושע, ומאן דאמר: "בטלה" -

עד כאן לא קאמר רבי יהושע התם, דכתיב: **"ברך ה' חילו, ופועל ידיו תרצה"**¹⁴⁶ (דברים לג, יא) -

אפילו חללין שבין; אבל הכא - אפילו רבי יהושע מודה.

35. יב, א

רש"י

טעה יואב - בדרשא דמעם מזבחי
תקחנו ולא מעל מזבחי וכסבור
דהיינו מעל מזבחי.

מזבח בית עולמים - דכתיב מזבחי
המיוחד ל.

ה"ג - והוא תפס במזבח של במה
שעשה דוד לפני הארון שהיה באהל
אשר נטה לו דוד בעיר דוד כדכתיב
וינס יואב אל אהל ה' ומצינו בדברי
הימים שעשה דוד מזבח לפניו ואי
אפשר לומר מזבח של שילה שהוא
היה בימי דוד ושלמה (היה בגבעון)
+ מסורת הש"ס: [בגבעון ואנן
אמרינן (זבחים קי"ח) יום שמת בו
עלי נאמר בו ויטוש משכן שילה] +

שרו של רומי - סמאל שיברח
לבצרה שבתחלה יפרע ממנו כשיגיע
הקץ להחרב כדכתיב (ישעיהו כד)
יפקוד ה' על צבא המרום במרום
ואחר כך על מלכי האדמה על
האדמה.

חמוץ בגדים - מדמו של סמאל ואף
על פי שאין המלאכים בשר ודם
כתב בו הכתוב כעין הריגת האדם
לשבר את האזן מה שהיא יכולה
לשמוע.

לא נתנו לקבורה - ללויים שהן
שלחם.

"נגמר דינו ..."

ואפילו שר צבא ישראל כיואב בן צרויה-אינו יוצא משם לעולם".

אמר רב יהודה אמר רב:

שתי טעיות טעה יואב באותה טעה.

דכתיב: "וינס יואב אל אהל ה', ויחזק בקרנות המזבח"¹⁴⁷ (מלכים א' ב, כח):

טעה - שאינו קולט אלא גגו, והוא - תפס בקרנותיו;

טעה - שאינו קולט אלא מזבח בית עולמים, והוא - תפס מזבח של שילה.

אבני אומר:

בהא נמי מיטעא טעה:

טעה - שאינו קולט אלא כהן ועבודה בידו, והוא - זר היה.

אמר ריש לקיש:

ש'ש טעיות עתיד שרו של רומי לטעות.

דכתיב: "מי זה בא מאדום, חמוץ בגדים מבצרה"¹⁴⁸ (ישעיהו סג, א):

טועה - שאינה קולטת אלא בצר, והוא - גולה לבצרה;

טועה - שאינה קולטת אלא שוגג, והוא - מזיד היה;

טועה - שאינה קולטת אלא אדם, והוא - מלאך הוא.

אמר רבי אבהו:

ערי מקלט - לא נתנו לקבורה.

דכתיב: "ומגדשיהם יהיו לבקמתם ולרכושים ולכל הינתם"¹⁴⁹ (במדבר לה, ג) -

לחיים נתנו, ולא לקבורה.

מיתבי:

"שמה"¹⁴⁹ (במדבר לה, כה) - שם תהא דירתו,

שם תהא מיתתו,

שם תהא קבורתו!"

רוצח שאני,

דגלי ביה רחמנא.

¹⁴⁷ והשמעה באה עד יואב כי יואב נטה אחרי אדניה ואחרי אבשלום לא נטה וינס יואב אל אהל ה' ויחזק בקרנות המזבח

¹⁴⁸ מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה זה הדור בלבשו צעה ברב כחו אני מדבר בצדקה רב להושיע

¹⁴⁹ והצילו העדה את הרצח מיד גאל הדם והשיבו אתו העדה אל עיר מקלטו אשר נס שמה וישב בה עד מות הפהן הגדל אשר משה אתו בשמן הקדש

רס"י

תיפוק ליה - דאין בונין בית במגרש דא"כ הוה ליה מגרש עיר.
אין עושין - שדה של לויים.
מגרש - שנתנו ללויים אלפים אמה סביב העיר כדכתיב (במדבר לה) ומדותם מחוץ לעיר וכתוב מקיר העיר וחוצה אלף אמה וגו' הא כיצד אלף אמה מגרש שאין בו לא בית ולא שדה והשאר שדות וכרמים.
למחילות - תחת הקרקע שאין אוכלות במגרש כלום מלמעלה ואי לאו דכתיב בה ולא בתחומה הייתי אומר ידור בתחומה במערה.

36. יב, א

"נשם שהעיר קולטת, כך תחומה קולט".

ורמניהו:

"וְיָשֵׁב בָּהּ"¹⁵⁰ (במדבר לה, כה) - **בָּהּ וְלֹא בְּתַחְמוֹמָהּ!**

אמר אבי:

לא קשיא:

כאן - לקלוט,

כאן לדור.

לדור!?

תיפוק ליה,

"דאין עושין שדה מגרש, ולא מגרש שדה,

לא מגרש עיר, ולא עיר מגרש" (ערכין לג:).

אמר רב ששת:

לא נצרכה אלא למחילות.

¹⁵⁰ והצילו העדה את הרצת מיד גאל הדם והשיבו אתו העדה אל עיר מקלטו אשר נס שמה וישב בה עד מות הכהן הגדל אשר משה אתו בשמן הקדש

רַש"י

ורצח - איכא לפרושי לשון ציווי כמו (שמות לו) ועשה בצלאל ואהליאב ואיכא לפרושי לשון רשות כמו ועשה ה' להם וגו' (דברים לא).

37. יב, א

"רוצח שִׁיַּצַּא חוּץ לַתְּחוּם, וּמִצָּאוּ גוֹאֵל הַדָּם -
רְבִי יוֹסִי הַגְּלִילִי אָמַר:
 מִצָּוָה בִּיד גוֹאֵל הַדָּם,
 וְרִשּׁוֹת בִּיד כָּל אָדָם;
רְבִי עֲקִיבָא אָמַר:
 רִשּׁוֹת בִּיד גוֹאֵל הַדָּם,
 וְכָל אָדָם חַיִּיבִין¹⁵¹ עָלָיו."

תנו רבנן:

"**וְרִצַּח גוֹאֵל הַדָּם אֶת הַרוֹצֵחַ**"¹⁵² (במדבר לה, כז) -
 מִצָּוָה בִּיד גוֹאֵל הַדָּם;
 אִין גוֹאֵל הַדָּם - רִשּׁוֹת בִּיד כָּל אָדָם;
דְּבַר רְבִי יוֹסִי הַגְּלִילִי.
רְבִי עֲקִיבָא אָמַר:
 רִשּׁוֹת בִּיד גוֹאֵל הַדָּם,
 וְכָל אָדָם חַיִּיבִין¹⁴² עָלָיו."

מאי טעמא דרבי יוסי הגלילי?

מי כתיב: 'אם רצח'!?

ורבי עקיבא?

מי כתיב: 'רצח'!?

אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב:
 רוצח שִׁיַּצַּא חוּץ לַתְּחוּם, וּמִצָּאוּ גוֹאֵל הַדָּם וְהַרְגוּ - נִהְרַג עָלָיו.

קמאן?

לא כרבי יוסי הגלילי,

ולא כרבי עקיבא!

הוא דאמר, כי האי תנא:

דתנא:

"רְבִי אֱלִיעֶזֶר אָמַר:

"עַד עֲמִדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לְמִשְׁפֵּט"¹⁵³ (במדבר לה, יב) - מַה תִּלְמוּד לֹאמַר?

לְפִי שְׁנָאמַר: **"וְרִצַּח גוֹאֵל הַדָּם אֶת הַרוֹצֵחַ"** (במדבר לה) - יָבֹל מִיָּד?

תִּלְמוּד לֹאמַר: **"עַד עֲמִדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לְמִשְׁפֵּט"**.

ורבי יוסי ורבי עקיבא -

האי **"עַד עֲמִדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לְמִשְׁפֵּט"**, מאי דרשי ביה?

ההוא, מיבעי ליה לכדתנא:

"רְבִי עֲקִיבָא אָמַר:

מִנִּין לְסִנְהֶדְרִין שְׂרָאוּ אֶחָד שְׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ,

שְׂאִין מִמֵּיתִין אוֹתוֹ עַד שִׁיעֲמוּד בְּבֵית דִּין אַחֵר?

תִּלְמוּד לֹאמַר: **"עַד עֲמִדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לְמִשְׁפֵּט"** - עַד שִׁיעֲמוּד בְּבֵית דִּין אַחֵר."

¹⁵¹ כך בדפוס. גירסת הגר"א: אין חייבין.

¹⁵² ומצא אתו גאל הדם מחוץ לגבול עיר מקלטו ורצח גאל הדם את הרצח אין לו דם

¹⁵³ והיו לקם העדים למקלט מוגאל ולא ימות הרצח עד עמדו לפני העדה למשפט

רש"י

סופו חמור מתחלתו - סופו צאתו
חוץ לתחום תחלתו הרציחה.

38. יב, א

תנו רבנן:

"אם יצא יצא הרוצח"¹⁵⁵ (במדבר לה, כו) -
אין לי אלא במזיד, בשוגג מניין?
תלמוד לומר: "אם יצא יצא", מכל מקום."

והתניא:

"במזיד¹⁵⁶ - נהרג,
בשוגג - גולה!"

לא קשיא:

הא - כמאן דאמר: אמרינן 'דברה תורה כלשון בני אדם';
הא - כמאן דאמר: לא אמרינן 'דברה תורה כלשון בני אדם'.

אמר רבי:

מסתברא כמאן דאמר: "דברה תורה כלשון בני אדם".
שלא יהא סופו חמור מתחלתו -
מה תחלתו - במזיד נהרג, בשוגג גולה;
אף סופו - במזיד נהרג, בשוגג גולה.

¹⁵⁴ בפסוק כתוב: ואם.

¹⁵⁵ ואם יצא יצא הרצח את גבול עיר מקלטו אשר ינוס שמה

¹⁵⁶ כך במסורת הש"ס ובגר"א. בדפוס: ונהרגו במזיד.

39. יב, א

רש"י

אב שהרג את הבן - בנו השני נעשה גואל הדם של אחיו והורג את אביו. **הא דתניא נעשה** - רבי יוסי הגלילי היא דאמר מצוה לגואל הדם. **לכל אין הבן נעשה וכו'** - לכל עבירות שבתורה אין הבן נעשה שליח ב"ד על אביו לא להלקותו ולא לנדוּתו חוץ ממסית. **ה"ג אלא לא קשיא הא בבנו הא בבן בנו** - הא דתניא אין בנו נעשה גואל הדם בבנו של רוצח קאמר והא דתניא בנו נעשה לו גואל הדם בבנו של הרוג קאמר שהוא בן בנו של רוצח ואינו מוזהר על כבודו.

תני תדא:

"אב שְהָרַג - בְּנוֹ נַעֲשֶׂה לוֹ גּוֹאֵל הַדָּם."

וְתַנִּיא אֵידֶךְ:

"אִין בְּנוֹ נַעֲשֶׂה לוֹ גּוֹאֵל הַדָּם!"

לִימָא:

הָא - רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי,

וְהָא - רַבִּי עֲקִיבָא?

וְתַסְבְּרָא!?

בִּין לְמַאן דְּאָמַר: "מִצְוָה",

בִּין לְמַאן דְּאָמַר: "רְשׁוּת" - מִי שְׂרִי?!

וְהָאֵמַר רַבֵּה בַר רַב הוֹנָא, וְכֵן תַּנָּא דְּבִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל:

"לְכָל אִין אִין הַבֵּן נַעֲשֶׂה שְׁלִיחַ לְאָבִיו לְהַבִּיתוֹ וְלִקְלָלְתּוֹ,**חוּץ מִמְּסִית,****שְׁהַרִי אָמְרָה תוֹרָה: "לֹא"¹⁵⁷ תַחֲמוֹל וְלֹא תִכְסֶה עָלָיו"¹⁵⁸ (דברים יג, ט)!"**

אֵלָא,

לֹא קָשִׁיא:

הָא - בְּבִנוֹ,

וְהָא - בְּבִן בְּנוֹ.

¹⁵⁷ כתוב בתורה: ולא.¹⁵⁸ לא תאבה לו ולא תשמע אליו ולא תחוס עינה עליו ולא תחמל ולא תכסה עליו

40. יב, א

רפ"י

מתני'.

הכל הולך אחר הנוף - אפי' הוא בעיקרו שבתוך התחום הרי הוא כיוצא חוץ לתחום ואם עיקרו חוץ לתחום ונופו בתוך התחום אף העיקר קולט.

גמ'.

אילן שהוא עומד בפנים - בירושלים ולענין אכילת מעשר שני בירושלים היא שנויה.

מכנגד החומה וכו' - אלמא לא נופו שדין בתר עיקר ולא עיקר בתר נוף.

בחומה תלה רחמנא - דכתיב (דברים יב) לפני ה' אלהיך תאכלנו.

בדירה תלה רחמנא - דכתיב (במדבר לה) כי בעיר מקלטו ישב ונופו ראוי לדירה יותר מעיקרו.

בירושלים - לענין מעשר הלך אחר הנוף.

רבי יהודה - לענין מעשר אמרה למילתיה.

הלך אחר פתחה - כולה בפנים ופתחה לחוץ כלחוץ כולה בחוץ ופתחה לפנים כלפנים.

באילן הלך אחר נופו - ומתניתין דהכא וברייתא רבי יהודה ומתני' דאילן שהוא עומד בפנים כו' רבנן ושינויא קמא ליתא.

אימור דשמעת ליה כו' - כלומר היכי בעית לאוקמא להא דתניא בירושלים הלך אחר הנוף כו' כרי' יהודה הניחא אי תנא בה חדא בירושלים

הלך אחר הנוף ולא תנא בה בערי מקלט הלך אחר הנוף מצית מוקמת לה כרבי יהודה אבל

השתא מאן ציית לך אימור דשמעת ליה לרבי יהודה גבי מעשר באילן הלך אחר הנוף משום

דאיכא למימר לחומרא בין עיקרו בפנים ונופו בחוץ בין עיקרו בחוץ ונופו בפנים דגבי מעשר

איכא בין בפנים בין בחוץ חדא לחומרא וחדא לקולא חומר בפנים מבחוץ שבחוץ יכול לפדותו

ובפנים אינו יכול לפדותו דקלטי ליה מחיצות וחומר בחוץ מבפנים שאינו נאכל בחוץ בלא

פדייה ובפנים אוכלו בלא פדייה ואיכא למימר כי אמר רבי יהודה הלך אחר הנוף לחומרא אמרה

כדמפרש ואזיל.

עיקרו בחוץ ונופו בפנים כו' - הלך אחר הנוף לענין פדייה.

עיקרו בפנים ונופו לחוץ - הלך אחר הנוף לענין אכילה דמישדי עיקרו בתר נופו ואסור לאוכלו

בעיקרו אא"כ פדאו מקודם שנכנס.

אלא בערי מקלט - על כרחך עיקרו בפנים ונופו לחוץ לא משכחת לה אלא לקולא.

אמר רבא בעיקרו כולי עלמא לא פליגי כו' - לעולם כדקא משנינן הא רבי יהודה והא רבנן

דלרבנן לא שדינן לא נוף בתר עיקרו ולא עיקרו בתר נוף לא במעשר ולא בערי מקלט כדקתני

קמיייתא מכנגד החומה ולפנים כלפנים ורבי יהודה פליג ואמר שדי עיקרו בתר נופו ודקאמרת

דלמא לחומרא קאמר אנן נמי לחומרא אמרינן לה לענין מעשר כדאמרן ולענין מקלט היכא

דעיקרו בחוץ ונופו בפנים דחומרא הוא שדי עיקרו בתר נופו ואם רוצח בעיקרו לא מצי קטיל

ליה והיכא דעיקרו בפנים ונופו בחוץ דקאמר בה רבי יהודה הלך אחר הנוף לאו למישדי עיקרו

בתר נופו ולמימר דכי היכי בנופו מצי קטיל ליה בעיקרו נמי מצי קטיל קאמר דבעיקרו שבפנים

כולי עלמא לא פליגי דלא מצי קטיל והיכא דקאי רוצח בנופו שבחוץ ויכול גואל הדם לעמוד חוץ

לתחום ולהורגו בחצים ובצורות כולי עלמא לא פליגי דמצי קטיל דלכולי עלמא נוף בתר עיקר לא

שדינן כי פליגי דקאמר ר' יהודה הלך אחר הנוף למהוי עיקרו דרגא לנופו שיכנס גואל הדם בתוך

התחום ויעלה דרך העיקר ויהרגנו בנופו קאמר וכי הך קולא אית ליה לר' יהודה דהא לאו עיקר

שדי בתר נוף אלא כל חד כדקאי.

רב אשי אמר מאי אחר הנוף - דקאמר מתני' דהכא וכן ברייתא בערי מקלט אף אחר הנוף

ורבי יהודה היא וכולהו לחומרא ולענין מעשר כדשנינן ולענין מקלט אף אחר הנוף קאמר

דהיכא דעיקרו בחוץ ונופו בפנים שדי עיקרו בתר נופו לחומרא ולא תימא כדקאי קאי אבל היכא

דעיקרו בפנים ונופו בחוץ שדי נופו בתר עיקרו ולא מצי קטיל בנופו ומשום דבכולי גמרא שדינן

נוף בתר עיקר אצטרך הכא למימר דלענין מקלט זמנין דשדינן עיקר בתר נוף לחומרא.

משנה

אילן שהוא עומד בתוך התחום, ונופו נוטה חוץ לתחום, או עומד חוץ לתחום, ונופו נוטה בתוך התחום - הכל הולך אחר הנוף.

גמרא

ורמיניה:

"אילן שהוא עומד בפנים¹⁵⁹ ונוטה לחוץ,

או עומד בחוץ ונוטה לפנים:

מכנגד החומה ולפנים - בלפנים,

מכנגד החומה ולחוץ - בלחוץ!"

מעשר אערי מקלט קא רמית?!

מעשר - בחומה תלה רחמנא;

ערי מקלט - בדירה תלה רחמנא;

בנופו - מתדר ליה,

בעיקרו - לא מתדר ליה.

ורמי מעשר אמעשר.

דתנן¹⁶⁰:

"בירושלים - הלך אחר הנוף,

בערי מקלט - הלך אחר הנוף" (מעשרות ג, י!)

אמר רב כהנא:

לא קשיא: הא - רבי יהודה,

והא - רבנן.

דתניא:

"רבי יהודה אומר:

במערה - הולך אחר פתחה,

באילן - הולך אחר נופו."

יב, ב

אימור דשמעת ליה לרבי יהודה גבי מעשר - לחומרא:

עיקרו בחוץ ונופו בפנים -

כי היכי דבנופו לא מצי פריק, בעיקרו נמי לא מצי פריק;

עיקרו מבפנים ונופו מבחוץ -

כי היכי דבנופו לא מצי אכיל בלא פדייה, בעיקרו נמי לא מצי אכיל בלא פדייה.

אלא גבי ערי מקלט:

בשלמא עיקרו בחוץ ונופו בפנים -

כי היכי דבנופו לא מצי קטיל ליה, בעיקרו נמי לא מצי קטיל ליה;

אלא עיקרו בפנים ונופו בחוץ -

כי היכי דבנופו מצי קטיל ליה, בעיקרו נמי מצי קטיל ליה? הא גואי קאי!

אמר רבא:

בעיקרו - דכולי עלמא לא פליגי, דלא מצי קטיל;

קאי בנופו, ויכול להורגו בחצים ובצורות - דכולי עלמא לא פליגי, דמצי קטיל ליה;

כי פליגי, במהוי עיקרו דרגא לנופו:

מר סבר - הוי עיקרו דרגא לנופו,

ומר סבר - לא הוי עיקרו דרגא לנופו.

רב אשי אמר:

מאי "אחר הנוף"? אף אחר הנוף.

¹⁵⁹ כך בגר"א ובמסורת הש"ס. בדפוס: בתוך הפנים.

¹⁶⁰ כך במסורת הש"ס. בדפוס: דתניא.

41. יב, ב

רש"י

מתני'.

הרג באותה העיר - רוצח שגלה לעיר מקלט וחזר והרג באותה העיר בשוגג.

גולה משכונה לשכונה - בתוך העיר כי מן העיר אינו רשאי לצאת מפני רציחה ראשונה.

ובן לוי - שהוא מיושבי העיר והרג בשוגג גולה מעיר לעיר שהוא רשאי לצאת מן העיר שלא גלה שם.

גמ'.

ושמתי לך בחייך - כאן הבטיחו הקדוש ברוך הוא למשה שיזכה למצוה זו בחייו שהבדיל שלש ערים.

מקום ממקומך - שתהא מחנה לוי קולטת ואף ערי מקלט יהיו ערי לוייה.

פלך - מדינה.

מאי קרא - דפלכו קולטו ודמתני' נמי דקתני גולה משכונה לשכונה.

בעיר מקלטו - קרא יתירא הוא דמצוי למכתב כי שם ישב.

משנה

הרג באותה העיר -
גולה משכונה לשכונה.
ובן לוי - גולה מעיר לעיר.

גמרא

תגו רבנן:

"ושמתי לך מקום" וגו'¹⁶¹ (שמות כא, יג) -

"ושמתי לך" - בחייה;

"מקום" - ממקומך;

"אשר ינוס שמה" - מלמד שהיו ישראל מגלין במדבר.

להיכן מגלין?

למחנה לוייה.

מבאן אמרו:

בן לוי שהרג - גולה מפלך לפלך,

ואם גלה לפלכו - פלכו קולטו".

אמר רב אחא בריה דרב איקא:

מאי קרא?

"כי בעיר מקלטו ישב"¹⁶² (במדבר לה, כח) - עיר שקלטתו כבר.

¹⁶¹ ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה

¹⁶² כי בעיר מקלטו ישב עד מות הכהן הגדול ואחרי מות הכהן הגדול ושוב הרצח אל ארץ ארזתו

42. יב, ב

כ"י

משנה

ביוצא בו:

רוצח שגלה לעיר מקלטו, ורצו אנשי העיר לכבדו -

יאמר להם: 'רוצח אני'.

אמרו לו: 'אף על פי כן' -

יקבל מהן.

שנאמר: "וזה דבר הרוצח"¹⁶³ (דברים יט, ד).

יג, א

מעלים היו שכם ללויים,

דברי רבי יהודה.

רבי מאיר אומר:

לא היו מעלים להן שכם.

וחוזר לשררה שהיה בה,

דברי רבי מאיר.

רבי יהודה אומר:

לא היה חוזר לשררה שהיה בה.

גמרא

אמר רב כהנא:

מחלוקת - בשש;

דמור סבר: "לכם"¹⁶⁴ (במדבר לה, יב) - לקליטה,

ומור סבר "לכם" - לכל צרכיכם.

אבל בארבעים ושתים -

דברי הכל היו מעלין להם שכם.

אמר ליה רבא:

הא ודאי, "לכם" - לכל צרכיכם משמע!

אלא,

אמר רבא:

מחלוקת - בארבעים ושתים;

דמור סבר: "ועליהם תתנו" (במדבר לה), פי הנך - לקליטה,

ומור סבר: "ועליהם תתנו", פי הנך - מה הנך לכל צרכיכם, אף הגי נמי לכל צרכיכם.

אבל בשש - דברי הכל לא היו מעלים להן שכם.

מתני'.
אם אמרו לו אעפ"כ - אנו רוצים
 לכבדך יקבל מהם.
מעלים היו - הערים שכם ללויים
 שרוצחים שוכרים מהם את בתי
 הדירה.
חוזר לשררה שהיה בה - אם היה
 נשיא או ראש בית אב חוזר
 לגדולתו כשישוב לעירו במיתת
 כה"ג.

גמ'.
מחלוקת בשש - ערי מקלט.
לכם - לרוצחים נאמר והיו לכם
 הערים למקלט.

¹⁶³ וזה דבר הרצח אשר ינוס שמה וחי אשר יכה את רעהו בבלי דעת והוא לא שוא לו מתמל שלשם
¹⁶⁴ והיו לכם הערים למקלט מוגאל ולא ימות הרצח עד עמדו לפני העדה למשפט

43. יג, א

רש"י

ושב אל משפחתו - בעבד עברי כתיב כשיוצא חפשי בשש או ביובל. למה שהוחזקו **אבותיו** - לשררה. **אל אחוזת אבותיו כאבותיו** - סיפא דמילתיה דרבי מאיר היא ומביא ראיה לדבריו מסוף המקרא שחוזר לגדולתו שנאמר ואל אחוזת אבותיו אל כל חזקת אבותיו.

וכן בגולה - כמחלוקת בעבד עברי כך מחלוקת ברוצח שגלה וחוזר במיתת הכהן ומהכא יליף דכשהוא אומר כאן ישוב קרא יתירא דמצי למכתב ושב אל משפחתו ואל אחוזת אבותיו ולשתוק. **לרבות את הרוצח** - דמופנה לדון הימנו גזירה שוה נאמר כאן ישוב ונאמר ברוצח ישוב הרוצח אל ארץ אחוזתו כדמפרש ואזיל מאי וכן בגולה ומסקנא גמר שיבה שיבה מהתם.

"חוזר לשררה שהיה בה,
דברי רבי מאיר.
רבי יהודה אומר:
לא היה חוזר לשררה שהיה בה".

תנו רבנן:

"**ישוב אל משפחתו, ואל אחוזת אבותיו ישוב**"¹⁶⁵ (ויקרא כה, מא) -

למשפחתו - הוא שב,
ואינו שב - למה שהחזיקו אבותיו;
דברי רבי יהודה.
רבי מאיר אומר:

אף הוא שב למה שהחזיקו אבותיו.

"אל אחוזת אבותיו" - באבותיו.

וכן בגולה - כשהוא אומר "ישוב", לרבות את הרוצח.

מאי "וכן בגולה"?

כדתנאי:

"**ישוב הרוצח אל ארץ אחוזתו**"¹⁶⁶ (במדבר לה, כח) -

לארץ אחוזתו הוא שב, ואינו שב למה שהחזיקו אבותיו;
דברי רבי יהודה.

רבי מאיר אומר:

אף הוא שב למה שהחזיקו אבותיו".

גמר 'שיבה' 'שיבה' מהתם.

הדרן עלך אלו הן הגולין

¹⁶⁵ ויצא מעמק הוא ובניו עמו ושב אל משפחתו ואל אחוזת אבותיו ישוב
¹⁶⁶ פי בעיר מקלטו ישוב עד מות הכהן הגדל ואחרי מות הכהן הגדל ישוב הרוצח אל ארץ אחוזתו